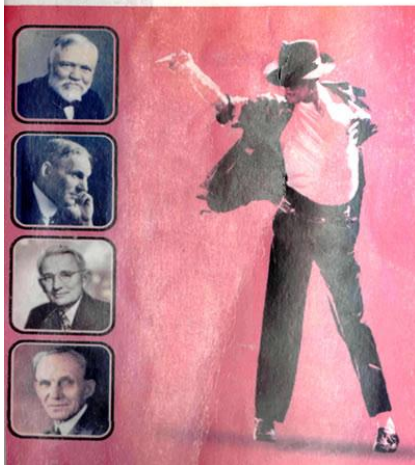

ХАРОБАДАН ЧИҚҚАН МАШХУРЛАР

ХАРОБАДАН ЧИҚҚАН МАШХУРЛАР

КИРИШ

Машхурлик нима? У омадми ёки пешанага ёзилган тақдир битиги? Машхур бўлиш инсоннинг ўз хатти-ҳаракатига боғлиқми? Агар шундай десак, бир ойда, ҳатто бир кунда ном қозонган кишиларга қандай баҳо бериш мумкин? Кўчада кетаётган оддий йигитча ногоҳ бирор арбобнинг назарига тушиб, истикболли лойиҳага таклиф қилиниши, кейин кўз очиб юмгунча у шон-шуҳратга кўмилиши эҳтимолдан холи эмас-ку!

Инсоннинг тинимсиз меҳнати, интилишларини ҳам инкор этиб бўлмайди, албатта. Бундайлар учун машхурлик — игна билан қудуқ қазишдек гап. Яна бир тушунча борки, шон-шуҳрат қанча тез келса, шунча тез кетади. Узоқ вақт мобайнида эришилган машхурлик эса келгуси даврларгача татийди.

Нима бўлганда ҳам ҳаммаси, асосан, инсоннинг ўзига, орзу-хаёлларига, хатти-ҳаракатларига боғлиқ. Дейлик, 2011 йилда Қатарда бўлиб ўтган футбол бўйича Осиё кубоги ўйинларида Ўзбекистондан борган мухлислар орасида, айниқса битта шинаванда кўпроқ эътиборни тортди. У бошига улкан дўппи кийиб олган эди. Натижада бу мухлис нафақат ўйингоҳдагиларнинг, балки журналистларнинг ҳам диққатини жалб этди. Чемпионат тугагач, мухбирлар уни қидириб топиб, интервью олишди. Бу йигитнинг шахси, қизиқишлари, фикр-мулоҳазалари газеталарда берилди. Журналистлар улкан дўппининг тикилиши билан боғлиқ саволлар ҳам бериб, қизиқарли жавоб олишди.

Бир сўз билан айтганда, ҳам ашаддий мухлис, ҳам омилкор бу йигит машхур бўлди қолди. Ваҳоланки, у ҳам бошқалар каби чемпионатга бориб, шунчаки мухлислик қилиб келиши мумкин эди. Йўқ, бу йигит ўзгалардан ажралиб турди.

Кўряпсизми, одамда "ярқ" этган нимадир бўлса, бошқалар ана шунга қизиқишади. Ахир, у кўзга ташланади-да!

Дунёнинг машхур кишилари билан боғлиқ ҳолат ҳам худди шундай. Шон-шуҳратга буркалган инсонларнинг пойқадамига маҳтал бўлиб турган кўзлар уларни янада кўкка кўтаради. Кимдир дунёга келибоқ машхур бўлиб кетиши мумкин унча оиласи аллақачон донг таратган бўлади. Бошқа тақдир эгаси эса туғилиб, вояга етгач, доврўқ қозона олади. У оддий оилада туғиладими, фаровон хонадонда дунёга келадими, аҳамият қасб этмайди. Ахир, инсон келажакда ўзини қандай қисмат кутиб турганини билмайди-да! Ҳар қандай ҳолатда ҳам тақдирдан нолимаслик, ҳаётдан ёзғирмаслик керак. Яхши ният, ширин орзулар қилиш, олға интилиш, саъй-ҳаракатда гап қўп.

Ўйлаб кўрганмисиз, ночор одам билан тўкин яшайдиган инсон ўртасида фарқ қай даражада? Умуман, яхши умргузаронлик қилиш учун нималар ҳақида ўйлаш ва қандай ҳаракат қилмоқ керак? Бу борада нималарни англаш лозим? Давлатманд одам ва ночор киши ҳаётга қандай қарайди? Моддий

турмушни қўя турайлик, улардаги энг асосий тафовут нимада? Бу инсонларнинг муҳаббати ва хатти-ҳаракатининг илдири қерда?

Ҳамма-ҳаммаси нуқтаи назарга боғлиқ. Сиз буни ҳар қандай фаолиятда қўриб чиқишингиз мумкин.

Давлатманд киши нимани ёқтирса, нимани севса, у унда мавжуд. Бундай инсон ҳамиша қониқиш ҳосил қилади ва бошқалар билан бўлишгиси келади.

Ночор одамда эса ҳамиша ўзи ёқтирмаганлари мавжуд, у севмайди ва қониқиш олмайди. Бундай кишининг ёқтирганлари эса ҳамма вақт ўзгаларда мавжуд ва у фақат ўша томонга боқади.

Давлатманд одамнинг нуқтаи назари: "Менда бера олишим мумкин бўлган нимадир бор".

Ночор кишининг нуқтаи назари эса: "Мен ўзимда йўқ нарсани кимдан олишим мумкин?"

Давлатманд инсон шундай ўйлайди: "Мен ҳамиша нимагадир эришаман".

Ночор киши: "Менда доимо нимадир йўқ".

Муваффақият калити шундаки, сизда нимаики мавжуд бўлса, албатта қадрлай билинг ва севинг, шунингдек, уни бошқа кимгадир беришга лаёқатли бўлинг. Сиз ўз иқтидорингиз, лаёқатингизни ўзгаларни бахтли, шодон қилишга қаратинг. Қўлингиздан келадиган иш яхшиликка, эзгуликка бахшида бўлсин. Акс ҳолда бу дунёдан шундоққина ўтиб кетиш ҳеч гап эмас. Навоий қахрамони Фарҳоднинг сўзлари эсингиздами: "Ҳунарни асрабон нетқумдир охир, олиб туфроққа кетгумдир охир..."

Ушбу китобда ҳаётда муваффақият қозониб, машҳур бўлган кишиларнинг ўзларига хос қоидалари, тамойиллари билан ҳам танишасиз. Улардан айримларининг таржимаи ҳолидан кўра тажрибалари асосида ишлаб чиқилган йўл-йўриқларини ҳавола этишни лозим топдик. Бу тамойиллар айримларнинг олдинга интилишлари учун туртки бериши мумкин. Тадбиркорлик, ишбилармонлик борасидаги тавсиялар, руҳиятда ижобий ўзгаришлар содир қиладиган маслаҳатлар сизни кундалик ҳаётдаги бир хил қолипдан халос этади, деб ўйлаймиз. Китобда машҳурлиги чўққисида каловланиб қолган, хатоларга йўл қўйган инсонларнинг ҳаёти ҳам берилганки, ундан сабоқ олиш-олмаслик ўзингизга ҳавола. Бу ҳам жўяли маълумотлар. Алаҳусус, бирни қўриб шукр қил, бирни қўриб, фикр қил, дейдилар.

Китоб ниҳоясида берилган буржлар ҳақидаги битиклар эса китобни мароқли қилиш, ушбу маълумотларни ёдда сақлашингиз ва яқинларингиз қўнглини хушнуд этишингиз учун ҳавола этилди.

МАШҲУР ҚИЛУВЧИ ҚАДР-ҚИММАТ

Бошқаларни ўз нуқтаи назарига мойил қилмоқчи бўлган кишиларнинг аксарияти ҳаддан зиёд кўп гапириб юборишади. Ўзлари учун қимматга тушадиган бу хатога кўпинча савдо агентлари йўл қўядилар. Бошқаларнинг ҳам гапиришларига йўл қўйиб беринг, ахир! Бундай одам ўзига нисбатан иши ва муаммолари хусусида чуқур мулоҳазаларга эга, шу сабабли унга кўпроқ саволлар беринг. Майли, сизга нималар тўғрисидадир маълумот берсин.

Борди-ю, сиз унинг фикрларига қўшилмасангиз, сизда уни қайтариб ташлаш истаги пайдо бўлади. Асло ундай қила кўрманг. Бу хавфли. У ўзида бўлган жамики фикрларни сарфламай туриб, сизга эътибор ҳам бермайди. Сиз чин юракдан эшитганингизни намоён қилинг. Ўз фикр-мулоҳазаларини тўлиқ баён этишига имкон беринг...

Ярим аср муқаддам Неаполдаги фабрикада ўн яшар бир бола ишлар эди. У қўшиқчи бўлишни шунчалик хоҳлардики, асти қўяверасиз. Аммо болани биринчи ўқитувчиси совитиб қўйди: *"Сен қўшиқ айта олмайсан, — деди у. — Ахир, сенда умуман товуш йўқ. Сенинг овозинг худди дераза тирқишларига урилайтган шамол товушига ўхшайди"*.

Аммо боланинг онаси, оддийгина деҳқон аёл ўғлини кучоқлади ва мактаб қўйди. *"Биламан, сен қўшиқ айта оласан, — деди у. — Мен омадга эришишингни ҳозирдан ҳис қиляпман"*.

Хуллас, бола мусика мактабига қатнай бошлади, аммо машғулотларга тўланадиган пулни тежаш мақсадида яланг оёқ юрарди. Оддий деҳқон аёли бўлмиш онасининг мактови ва қўллаб-қувватлаши унинг ҳаётини ўзгартириб юборди. Балки бу инсон ҳақида сиз ҳам эшитгандирсиз ? Уни **Энрико Карузо** дейишар эди.

У илк бор 1895 йилнинг 15 мартада сахнага чикди. Орадан икки йил ўтиб, Палермода Энцо партиясини ижро этгач, танила бошлади. 1900 йилда у биринчи бор Миланнинг Ла Скала театрида чиқиш қилди. 1902 йили эса Лондондаги Ковент-Гарден театрида намоён бўлди. Энг катта шон-шухрат Нью-Йоркдаги Метрополитен-опера театрида чиқиш қилганида ёпирилиб келди. Ўшанда 1903-1920 йиллар эди.

Карузонинг дастлабки ижролари граммофон пластинкаларига ёзиб олинган. У бетакрор овозга эга эди. Карузо лирик ва драматик планда ижро маҳоратини баббаравар муваффақият билан намоён этди. У Федерико (Чилеа, "Арлезианка", 1897), Лорис (Жордано, "Фёдор", 1898), Жонсон (Пуччини, "Гарбдан келган қиз", 1910) ролларининг энг биринчи ижрочиси эди.

Нафасни моҳирона бошқариши ва товушларни баландлиги жиҳатидан аниқ ифода этиши ва, асосийси, вокал санъатидаги юқори даражали ижроси

туфайли Карузо кейинги авлоднинг опера тенорлари учун чинакам тимсолга айланди.

Лондонда жуда кўп йиллар яшаган ёш йигит ёзувчи бўлиш учун интилди. Аммо ҳамма нарсга гўё унга қарши тургандай бўлди. У, ҳатто мактабга тўрт йилдан сўнг қатнашга муваффақ бўлди. Унинг отасини солиқ ва қарзларни тўлай олмагани учун турмага тикишди, бизнинг ёшгина қахрамонимиз эса очлик азобларини бошидан ўтказди.

Ниҳоят у каламушлар ғужғон ўйнаган катта омбордан иш топди. У ерда этикмой солинган шиша идишларга ёрлиқ ёпиштира бошлади. Тунда у лондонлик икки дайди бола билан бирга қоп-қоронғи чорбоғда тунар эди. У ўзининг ёзиш қобилиятига деярли ишонмас, биринчи қўлёзмасини қўрқиб беркитиб, почтага жўнатган эди. Унинг ҳикояларидан тахририятларнинг барчаси юз ўғирди. Ниҳоят улуғ кун етиб келди — ҳикояларидан бири қабул қилинган эди. Тўғри, унга бир шиллинг ҳам қалам ҳақи тўлашмади, бирорта муҳаррир уни жўяли мактагани ҳам йўқ. Фақат бир муҳаррир унга ижобий баҳо берди. Бола шунчалик тўлқинланиб кетдики, кўчада у ёқдан-буёққа мақсадсиз юриб, кўз ёшларини тия олмай қолди. Мақтов ва эътирофнинг якуни шу бўлди: қандайдир ҳикоялари матбуот юзини кўрди, унинг тақдири бутунлай ўзгариб кетди. Агар ана шу ҳол рўй бермаганида, бу бола каламушлар ғиж-ғиж ўйнаган фабрикада балки бутун умрини ўтказар эди. Эҳтимол, сиз бу йигитча тўғрисида эшитгансиз. Уни **Чарлз Диккенс** дейишарди. У ниҳоятда машҳур бўлиб кетди. Асарлари катта-катта адабда босиладиган бўлди. Диккенснинг шон-шухрати унинг ўлимидан кейин ҳам тушиб кетмади. У инглиз адабиёти илоҳи сифатида эътироф этиларди. Диккенс номи Шекспир исми билан баб-баравар тилга олинди. Машҳурлиги жиҳатидан эса 1880-1890 йилларда Англияда, ҳатто Байрон шухратини сояда қолдирди. Адабий танқидчилар ва ўқувчилар унинг ҳаётий қарама-қаршилиқлар ўртасидаги ғазабкор норозилигини, ўзига хос жабру жафоларини илғамас эдилар. Улар ҳазил-мутойиба фавқулдда ҳаётий зарбалардан ўзини ҳимоя қилувчи қалқон эканлигини тушунишмасди. Диккенс, энг аввало, кўҳна ва қувноқ Англиянинг хушчақчақ ёзувчиси сифатида машҳурликни қўлга киритган эди. Чарлз Диккенс доврўғини шу билан баҳолаш мумкинки, Меркурийдаги кратер унинг номи билан аталган.

Ярим аср муқаддам бошқа бола Лондондаги атторлик дўконида ишлар эди. У эрталаб соат бешда туриши, идорани супуриши ва худди қул каби кунига 14 соатлаб ишлаши керак эди. Бу жуда оғир, эзиб юборадиган юмуш бўлиб, ундан бола ниҳоятда нафратланарди. Шу тариқа икки йил азоб тортган бола энди чидай олмаслигига кўзи етди. Навбатдаги куни у тонг сахарда

ўрнидан туриб, ҳатто нонушта қилмай, хизматчи бўлиб ишлаётган онасининг хузурига жўнади. У ўн беш миль йўлни босиб ўтди.

Бола ўзини унутар даражада умидсизликка берилган эди. У онасига ёлворди, йиғлади-сиқтади. "Агар яна дўконда қоладиган бўлсам, ўзимни ўлдираман", деди. Кейин эса ўзининг эски мактабдаги муаллимига узундан-узоқ жуда таъсирли мактуб ёзди. Унда, "ғам-аламдан тўйиб кетдим, энди яшамокчи эмасман", деган гапларни баён этди. Ўз навбатида ўқитувчиси болага далда бериб, аслида у ақлли, қобилиятли эканлигига ишонтирди, бошқа ишлар билан машғул бўлишга ундади, мураббий бўлишни таклиф этди.

Бу ижобий баҳо боланинг тақдирини бутунлай ўзгартириб юборди ва инглиз адабиёти тарихида мустақкам изини қолдирди. Ана шундан кейин бу бола келгусида 77 та китоб ёзди ва ўзининг қалами билан миллион доллардан зиёд маблағ ишлаб топди. Бу одам ҳақида эҳтимол эшитган чиқарсиз? У дунёга машҳур фантаст ёзувчи **Герберт Ж.Уэлс** эди. 1922 йилда Калифорнияда бир йигит яшар, ўзини ва хотинини зўрға боқар эди. Якшанба кунлари у черков хорида иштирок этиб, вақт-вақти билан аранг беш доллар ишлар, бу, асосан, тўй кўшиғи — "У менга ваъдалар берди"дан тушадиган тушум эди, холос.

Йигит азбаройи мухтожлик туфайли шаҳарда яшай олмай, узумзор ўртасида жойлашган битта уйни ижарага олди. Ижара ҳақи ҳаммаси бўлиб ойига ўн икки ярим долларни ташкил этарди. Шунга қарамай, йигит бу ижара ҳақини тўлай олмай, хўжайиндан ўн ойлик муддат қарздор бўлиб қолди. Қарздан қутилиш учун у узумзорда ишлади. Ўзининг айтишига кўра, у егулик бўлмаганидан кўпинча фақат узум ейиш билан чекланган.

Бу йигит шунчалик руҳан чўккан эдики, қўшиқчилик мартабасидан бутунлай воз кечиб, бир умр юк машиналари сотиш билан машғул бўлишни кўнглига тугиб қўйди. Аммо ана шу ўринда уни Руперт Хьюз мактаб, эътироф этди: *"Сизда ажойиб овоз бор, уни чиниқ-тириш керак. Сиз Нью-Йоркка бориб ўқишингиз лозим"*, деди у.

Бу йигитни **Лоренс Тиббетт** дейишарди. Хьюзнинг эътирофи ва ундашлари туфайли у астойдил ҳаракат қилиб, бутун китъага номдор бўлди.

* * *

Биз кимга дуч келмайлик, уни уйғотишга интилсак, у ўзида бор имкониятдан ҳам кўпроғига эришади, унинг хулқ-атворида ҳам озгина бўлса-да, ўзгариш рўй беради. Биз уни мутлақо тубдан ўзгартириб юборишимиз ҳам мумкин.

Сиз буни муболага деб ўйлаяпсизми? У ҳолда Гарвард университетининг мархум профессори Уильям Жеймсининг доно сўзларини ўқиб чиқинг. Уильям Жеймс энг машхур рухшунос ва файласуф эди.

"Бизни қандай бўлишимиз кераклиги билан солиштирганда, ҳали ярим мудроқ ҳолатда бўламиз. Биз ўзимизнинг жисмоний ва рухий захираларимизнинг жуда оз қисмидан фойдаланамиз. Умуман, айтиши мумкинки, инсон яшайди, у ўзининг имконият даражасида ҳаёт кечиради. У жуда кўп қобилият турига эга бўлади-ю, аммо ундан одатда фойдаланмайди".

Холл Кейннинг "Насроний", "Судья", "Мэн оролидан келган одам" номли романларни ўқиганмисиз? Унинг асарларини беҳисоб миллионлаб кишилар ўқиган. **Холл Кейн** темирчи устанинг боласи эди. У мактабда бор-йўғи саккиз йил ўқиган бўлсада, лекин дунёнинг энг бой-бадавлат адибларидан бири сифатида вафот этди.

Кейннинг ҳаёт тарихи қуйидагича: Холл Кейн сонет ва балладаларни яхши кўрар, Данте Габриела Россеттининг шеърларини мириқиб ўқирди. У, ҳатто Россетти асарларининг бадиий қиммати тўғрисида яхшигина мақола ёзди ва бир нусхасини шоирнинг ўзига ҳам юборди. Шоир эса бундан миннатдор бўлди. *"Менинг қобилиятимни юқори баҳолаган бу киши жуда чуқур билимга эга бўлиши керак"*, деб мулоҳаза юритган бўлса эҳтимолдан холи эмас Россетти. Шу сабабли у темирийнинг ўғлини Лондонга чорлаб, ўзига котиб бўлиб ишлашни таклиф қилди.

Бу таклиф Холл Кейннинг ҳаётидаги бурилиш нуқтаси эди, у ўз вазифасини бажариш жараёнида ўша даврнинг етук адабиёт намояналари билан учрашишга муяссар бўлди. Уларнинг маслаҳатлари ҳамда рағбатлантиришларидан боши кўкка етган ҳолда у осмону фалакка йўл олган эди гўё.

Унинг Мэн оролидаги Грибэ саройида жойлашган уйи бутун ер шаридан келаётган сайёҳлар учун зиёрат масканига айланиб қолган, қолдирган бисоти, молу дунёси эса икки миллион долларни ташкил этган эди. Ким билади, эҳтимол, машхур кишининг асари тўғрисида мақола ёзилмаганида, Кейн бу ёруғ дунёдан камбағаллигича кўз юмиб кетармиди...

Ҳақиқий чин юракдан берилган баҳонинг кишини ҳайратга соладиган кучи ана шунда бўлса керак.

Россетти ўзининг қадрини жуда яхши билган киши эди. Бунинг сира ажабланидиган жойи йўқ. Деярли ҳар бир киши ўзини аҳамиятли, қадр-қиммати баланд киши, деб ҳисоблайди.

Ваҳоланки, ҳар бир миллатда ҳам ана шу ҳол мавжуд.

Ҳа, сизу биз турфа қобилиятларга эгамиз, фақат уни одатда истифода этмаймиз. Бу имкониятларнинг биридан тўлиқ фойдаланмасликка сабаб, ҳамсухбатларимизда уни сеҳрли тарзда эътироф этиш ва руҳланти-риш малакаси етишмайди. Одамларга таъсир этиб, уларни ҳақоратламай, ранжитмай десангиз, уларнинг кичик бўлса ҳам муваффақиятини эътироф этинг, маъуллаб, ҳар бир ютуғини қайд этиб туринг.

МУҲОЖИРНИНГ ЎҒЛИ

Эндрю Карнеги 1835 йил 25 ноябрда Шотландиянинг Дан-фермлин қишлоғида туғилган. Уларнинг уйи отаси — Уильям Карнеги очган тикувчи Аик устахонаси учун ишхона ҳам эди.

Оила XIX асрнинг 40-йил- ларигача тўкин яшади. Бироқ, тўқувчилик саноати ривож топиб, хунарманд отанинг ишлари яхши кетмади ва 1848 йилда Уильям Карнеги мутлақо буюртмасиз қолди. Ташаббусни ўз қўлига олган оила бекаси пойафзалларга буюртма излай бошлади. Ўша йилнинг 17 майида Карнегилар АҚШга кўчиб ўтиб, Слэбта ун (Пенсильвания)даги кичик уйдан қўним топишди.

Эндрю 13 ёшида газмол фабрикасига ишга жойлашди. Шу ерда малака ошириб, оддий ёрдамчи ишчилигидан ҳафтасига икки доллар оладиган идора хизматчисига қадар ўсди. У ўшандаёқ кичикрок гуруҳга қиримчиқим, ордер ҳисоби бўйича сабоқ берувчи ҳисобчига қатнай бошлади. Айнан мазкур машғулотларда Эндрюнинг математикага нисбатан қобилияти очила борди. Бир тасодифий учрашув эса "0"Рейли телеграф компанияси"га ўтишига сабаб бўлди. Уч ой ичида учта ишни алмаштирган Эндрю Карнеги ўз иқтидори ва ҳалоллиги туфайли даромадини 2 дан 13 долларгача оширишга эришди. Кўп ўтмай уларнинг оиласи яхшигина уй сотиб олди.

Телеграф компаниясидаги фаолият Эндрюнинг шаҳардаги савдо-сотик ишларига алоқадор муассасалар ҳақида ахборот олишига ёрдам берди. У телеграфни мустақил равишда ўрганиб, бошқа ҳамкасбларидан яққол ажралиб турадиган бўлди. 1851 йилда Эндрюнинг иш ҳақи ойига 25 долларни ташкил этади

"Пенсильвания" темир йўл компаниясининг ғарбий филиали бошлиғи ўринбосари Томас Скотт билан учрашув эса унинг ҳаётини буткул ўзгартириб юборди. Скотт худди Эндрюга ўхшаш ишчан ходимни излаётган эди. 1853 йилда Эндрю Карнеги "Пенсильвания"да фаолият кўрсата бошлади.

Ўз ходимларини кадрлай биладиган Томас Скотт уни катта бизнес даврасига ҳам олиб кирди. 1856 йилда Скотт Эндрюга ҳамкорликдаги сармоя асосида ишлашни таклиф қилди. Ўша замонда 610 долларлик маблағ каттагина миқдор бўлсада, ҳамкорликни бошлаш учун Карнеги бу пулларни топа олди ва тез орада дастлабки дивидендларини қўлга киритди.

1856 йилнинг кузида Скоттни юқори лавозимга кўтаришди. У ўз ёрдамчисини эски жойида қолдирмай, ўзи билан эргаштириб олди ва маошини ойига 50 доллар қилиб қуйди. Карнеги шу тариқа Реппуата Каиоас! қароргоҳи жойлашган Алтунга кўчиб ўтди. У ерда ухлаб кетиладиган вагонлар ихтирочиси Вудроф билан танишди ва Томас Скоттни Реппуааша учун ана шундай вагончалар кераклигига ишонтирди. Шу тарзда Эндрю келгусида анчайин сезиларли даромад келтирган Вудроф идорасининг 1/8 фоиз акциясини олди.

1859 йили Скотт "Пенсильвания" вице-президентига айланди, декабрь ойида эса у Карнегига иш ҳақи 1500 доллар бўлган ғарбий бўлим бошқарувчилигини олиб берди. Карнегини бу миқдор хаяжонга солгани йўқ, сабаби, бу вақтга келиб у ухлаб кетиладиган вагонларга тиккан сармоясидан мумай даромад ола бошлаган эди. 1863 йилда Карнегининг умумий даромади 42 минг долларни ташкил қиларди.

Даромаднинг ўсиши Карнегига дўстлари билан АҚШнинг нефть худудида ферма ташкил қилишига ёрдам берди. Бунингучун 40 минг доллар тўлаган Эндрю Карнегининг ўн йилдан кейинги даромади йилига 1 миллион долларга айланди. Ферманинг умумий қиймати эса 5 миллион доллар эди.

Кўп ўтмай Карнеги энг бадавлат инсонлардан бири сифатида тилга олинadиган бўлди.

1873 йилдаги иқтисодий бўҳрон молия бозорида саросима уйғотди ва ўша пайтда Техас-Тинч океанида темир йўл кураётган Карнегининг устози Скотт ундан бу ишнинг 75 фоизлик таъминотини қамраб оладиган миқдорда қарз сўради. Карнеги аввалдан ушбу ғояга ишончсизлик билан қараётган эди. Иқтисодий манфаатпарастлик дўстлик муносабатларидан устун келди ва у Скоттга ёрдам беришдан бош тортди.

Эндрю Карнеги Америка темир йўл компаниялари акцияларини Европага тиккан биринчи тадбиркорлардан бўлди."У конвертер (эритилган чўян орқали ҳаво ўтказиб пўлат ҳосил қиладиган печь) ихтирочиси Генри Бессемер билан танишди. Карнеги энди бор диққат эътиборини пўлат ишлаб чиқаришга қаратди. У темир ишлаб чиқаришга ихтисослашган заводларни сотиб олиб, уларни пўлат қуйиш заводларига айлантирди. Орадан 6 йил ўтиб, Карнеги 1 миллион доллар эвазига Шогкз ни сотиб олиш даражасига етди ва

мамлакатдаги темир ва пўлат ишлаб чиқаришнинг 25 фоизлик улушини қўлга киритди.

1875 йилда янги технологиялар асосида мамлакатдаги барча рельсларнинг 2,25 фоизини ишлаб чиқаришга ихтисослашган "Эдгар Томсон пўлат заводи" очилди. 1900 йилда заводнинг рельслар чиқаришдаги улуши 26,3 фоизга кўтарилди. Талаб эса янада ошиб борарди. Ўша йили завод келтираётган даромад 18.600 доллар бўлса, 1900 йилга келиб бу ракам 40 миллионга кўтарилди.

1901 йилда Карнеги ўз ҳаётидаги энг йирик битимга Қўл урди: у пайларини 480 миллион долларга сотди (Карнегига шахсан тегишлиси 300 миллион доллар). Дастлаб Рокфеллер унга 100 миллион доллар ва 1,5 миллион долларликлик аванс таклиф қилди. Карнеги у билан битим тузишни рад этди ва шимолда ўзининг темир йўли қурилишини бошлашини эълон қилди (бу эса ғирт ёлғон эди). Ушбу қурилиш бошқа магнат Жон Морганга маъкул келмади ва у ҳам Карнегига заводларини сотишни таклиф қилди. Бу сафар нарх 300 миллион долларга кўтарилди ва икковлон келишдилар.

"Ўйлай олмайдиган одам — телба, ўйлашни истамаган киши — кўр, интилмаган одам эса — қулдир". Катта бойлик соҳиби, "пўлат қироли", миллионер Эндрю Карнеги ана шундай хулосага келган эди. "Менинг ҳаётим тарихи" китобида у қандай қилиб 400 миллион (ҳозир- ги ҳисобда 130 миллиард) доллар пул ишлаб топгани ҳақида очиқчасига сўз юритган.

Шотляндиялик бу собиқ муҳожир бозор қоидаларига мослашиб, янги технологияларга пул тиккан эди. Эндрю Карнеги, ҳатто ўзига-ўзи маслахатлар берган. Шундай ўғитлардан бири — 35 ёшда ишдан узоқлашишдир, бунга ўзи амал қилмаган, албатта. Ҳа, жаноб Карнегининг сўзлари кўпинча ўз хатти-ҳаракатларига зид ҳам бўлган.

Эндрю Карнегининг муваффақиятлари сирини нимада? У пўлат ишлаб чиқаришга оид жуда кам маълумотга эга бўлса ҳам, уни "пўлат қироли" деб аташарди. Карнегининг қўл остида пўлат ишлаб чиқаришни ундан жуда яхили биладиган юзларча одам ишлар, тер тўкишар эди.

У одамлар билан муомалани нихоятда дўндириб қўярди, айнан ана шу фазилати Карнегини дунёнинг энг бадавлат кишиларида бирига айлантирди. Эндрю Карнегининг ташкилотчилик маҳорати раҳбарлик қобилиятини анча эрта намоён этди. У ўн ёшида одамлар ўз исмларини жуда яхши кўришларини тушуниб етди ва бу ихтироси ёрдамида одамларни ўзи томонига оғдириб ола бошлади. Масалан, у болалигидаёқ ишлаб, иккита куёнча сотиб олди ва тез орада улар кўпайиб кетди. Аммо куёнларни боқиш учун етарли озуқа йўқ эди. Ана шунда унинг ҳаёлига ажойиб бир фикр келди. Қўшнилариининг болаларига, агар улар куёнчаларга етарли даражада беда ва

қоқи ўтлардан олиб келишса, бу жониворларга уларнинг исмларини қўяжанини айтди.

Эндрюнинг режаси худди сеҳргарлик каби иш берди, буни Карнеги умрбод хотирасида сақлаб қолди.

У ишбилармонлик соҳасида кўп йиллар давомида ана шу руҳий усулдан фойдаланиб, миллионларни жамғарди. Шу тарзда Пенсильвания темир йўлига пўлат рейслар сотишни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Ўша пайтда йўллар президенти Ж.Эдгар Томсон эди. Эндрю Карнеги Питтсбургда пўлат қуядиган завод қурди ва уни "Эдгар Томсон номли пўлат қуядиган завод" деб номлади.

Ётиб кетиладиган вагонлар ишлаб чиқариш бўйича биринчилик учун жанжал кетаётган пайтда "Пўлат қироли" куёнчалар тарихига доир воқеалардан олинган сабоқни яна бир бор хотирлади.

Эндрю Карнеги томонидан назорат қилинадиган "Сентрал транспортэйшн компани" билан Пульманга тегишли компания ўртасида жуда катта тортишув кетар эди. Иккала компания ҳам "Юнион Пасифик" темир йўлига ётиб кетиладиган вагонлар етказиб беришга буюртма олишга уринар, шу мақсадда бир-бирини сиқиб чиқаришга ҳаракат қилар, ҳеч қандай фойда кўришнинг имконияти бўлмай қолган даражагача нархни туширган эдилар.

Карнеги ҳам, Пульман ҳам "Юнион Пасифик" бошқарувчи аъзолари билан суҳбат ўтказиш учун Нью-Йоркка келишди. Кечқурун "Сент Николас" меҳмонхонасида Карнеги Пульманни учратиб қолиб, шундай деди: *"Кечки саломлар бўлсин, жаноб Пульман, иккаламиз ҳам ўзимизни аҳмоқона тутмаяпмизми, нима дейсиз?"*

"Сиз нимани назарда тутаяпсиз?" — деб сўради Пульман.

Шунда Карнеги бу икки корхонани бирлаштириш тўғрисида миясида пишитиб юрган фикрни ўртага ташлади. Улар алоҳида-алоҳида, бир-бирига қарши корхоналар бўлмаслиги, балки бирлашиш туфайли олинадиган қулайликлар ҳақида ёрқин буёқлар билан батафсил тушунтирди. Пульман уни диққат билан тинглади, аммо Карнеги тўлиқ тушунтира олмаган эди. Ниҳоят, Пульман қизиксиниб: *"Янги компанияни қандай номлаган бўлар эдингиз?"* деб сўради. *"Албатта, "Пульманнинг люксвагонлар компанияси", деб-да"*, деди Карнеги ҳозиржавоблик билан.

, Пульманнинг юзи ёришиб кетди. *"Юринг, менинг хонамга, — деди у, — гаплашиб оламиз"*. Улар ўртасида бўлиб ўтган суҳбат саноат соҳасида тарихий воқеа бўлди. Эндрю Карнегининг дўстлари ва ишдаги ҳамкорларининг исмларини тўла эса сақлаб қолиш ва тўғри айтиш одати унинг раҳбарлик қилиш усулининг асоси эди. У жуда кўплаб ишчиларнинг исмини билиши билан фахрланар, шунингдек, шахсан ўзи раҳбарлик

қилаётган ва ривожланаётган пўлат қуйиш заводларидаги иш ташлашлар ҳам асло зарар келтирмасди.

Айнан 1901 йил Карнеги ўзига даромад келтирган бизнесда фаол иштирок этган охирги йил бўлди. Шундан умрининг сўнгги лаҳзасигача у ўзини хайрияга бахшида этди. Карнеги, инсон ўз умрининг биринчи қисмини бойлик яратишга, иккинчи қисмини уни улашишга бағишлаши лозим, деб ҳисобларди. XX аср бошларида у тинчлик учун курашчига айланди. 1907 йили Карнеги Тинчлик жамиятини ташкил этди, 1,5 миллион доллар маблағ эвазига Гаагада "Тинчлик саройи"ни барпо этди (бугун у ерда халқаро суд фаолият кўрсатмоқда). Шунингдек, урушнинг олдини олиш мақсадида улкан пулларни сарфлади (шунга қарамай, афсуски, 1914 йилда барибир уруш бошланди). Карнеги тинчлик даврида вафот этганлар учун қахрамонлар фондини ҳам ташкил этди. Карнегининг хайрия борасидаги бошқа йирик фаолияти кутубхоналар билан боғлиқ. У ўсмирлигида кўп вақтини Жеймс Андерсоннинг Питтсбургдаги "Ишчи ёшлар учун бепул кутубхонаси"да ўтказарди. Сабаби, маълумотидаги етишмовчиликлар ҳаётда олға силжишига монелик қиларди. Карнеги 26 миллион доллар сарфлаб, ўз номи билан аталувчи 2811 та кутубхонага асос солди. Бугун мамлакатнинг 40 фоиз аҳолиси ушбу кутубхоналардан фойдаланмоқда. Эндрю Карнеги концерт залларини барпо этишга ҳам пул сарфлади (Карнеги-холлнинг очилиш маросимида П.Чайковскийнинг ўзи дирижёрлик қилган). Карнеги томонидан талаба ва ўқитувчиларни қўллаб-қувватлаш учун илмий ва ўқув марказлари ташкил этилди: Питтс-бургдаги Карнеги институти ва Карнеги технология институти 26 миллион, Вашингтондаги Карнеги институти эса 22 миллион доллар олди. Карнеги хайрияси шу қадар кенг қамровли эдики, унинг соҳибининг ўлими арафасида улкан бойлик деярли ўн бараварга қисқарди. Эндрю Карнеги 1919 йилнинг 11 августида ўз юртида — Шотландияда ҳаётдан кўз юмди. Кейинги икки саҳифада Эндрю Карнегининг ўзига хос фалсафасидан айрим намуналарни ўқийсиз...

ЭНГ ПЕШҚАДАМ ФИРМА...

"Буюрилган ишни бажармайдиган ва буюрилганидан ортиқ иш қилмайдиган инсон ҳеч қачон юқори натижаларга эриша олмайди".

"Мен ўзимнинг бурчим деб ҳисоблаган ақидага виждонан ёндашганман: тўлашга қурбим етишига олдиндан ишонч ҳосил қилмаган вақтимда ҳеч қачон векселга имзо чекмаганман".

* * *

"Иш сифати — ҳар қандай корхонанинг энг ишончли пойдеворидир. Кейинроқ, анчайин кейинроқ нархҳақида ўйлаб кўриш мумкин".

* * *

"Битта новда бўлган жойдан иккитасини ўстирадиган одам ўз халқи олдида муносиб хизмат қилган ҳисобланади. Бироқ яроқсиз деб ташланган материалдан аъло сифатли ёкилғи тайёрлашга эришган киши бу ишидан тўла-тўқис фахрланиш ҳуқуқига эга. Йўқ нарсадан нимадир яратиш яхши, аммо дунёдаги энг пешқадам фирманинг биринчиси бўлишга эришиш ундан ҳам аълодир".

* * *

"Бойлик йиғиш — бутпарастликнинг энг ёмон кўринишидир. Ҳеч қайси бут пулга сиғинишдек бузғунчиликка бас келолмайди".

* * *

"Ўзига ёрдам қиладиган одамларга бериладиган ёрдам асосий мақсад бўлиши керак... Ҳеч бир алоҳида шахс, ҳеч бир халқнинг аҳволи хайр-эхсон билан яхшиланиб қолмайди".

ГЕНРИ ФОРД: ОХИРИГАЧА КУРАШ

Генри Форд — машҳур муҳандис, автомобиль саноати ихтирочиси, "Форд мотор компани" асосчиси бўлган.

Генри Форд 1863 йилнинг 30 июлида мичиганлик фермер — ирландиялик муҳожирнинг оиласида таваллуд топган. Отаси уни нозик-ниҳол, танбал ҳисоблаб, ҳамиша норози бўларди. Дарҳақиқат, Генри ўзини шахзодалардек тутар, фермада тасодифан пайдо бўлгандек таассурот қолдирарди. Унга нимаики иш буюришмасин, ҳафсаласиз адо этарди. Генрининг товук ва сигирларни кўрарга кўзи йўқ эди.

"Мен эрта болалигимданок кўп юмушларни қандайдир бошқача тарзда бажариш мумкинлиги ҳақида ўйлардим", — деган эди у.

Масалан, у ҳар эрталаб сув тўла пақирларни айланма зиналардан кўтариб чиқарди. "Нега ҳар куни шу ишни қилиш керак, ваҳоланки, ер остидан сув кувурлари ўтказиш мумкин-ку!"

12 ёшга тўлганида отаси унга чўнтак соатини ҳадя қилди. Болақай чидай олмади, соатни очди ва кўз ўнгида ажабтовур мўъжиза пайдо бўлди. Механизм қисмлари бир-бирини ҳаракатга келтирар, битта жажжи ғилдирак бошқасини ишга туширар, ҳар бир мурватча муҳим эди.

Соатни қисмларга бўлган, сўнг қайта йиғиб йиққан бола узоқ вақт ўйланиб қолди: ушбу механизмни катталаштирса бўлмайдими? Бир ҳаракат бошқасига сабаб бўлади, ҳаммаси ўз дастагига эга. Муваффақият қозониш учун қайси дастакни босишинг муҳим.

Генри тезда соат таъмирлашни ўрганди, ҳатто маълум вақт мобайнида маҳаллий фермалар бўйлаб юрганича хронометрларни тузатиб, пул ҳам ишлади.

Иккинчи ҳаяжони эса локомобиль (буғ кучидан фойдаланиб, бошқа машиналарни юргизадиган қурилма) билан танишганида юз берди. Ўшанда Генри отаси билан аравада кетаётган эди. Буғ ёрдамида ҳаракатланувчи ўзиюрар улкан машина — тутун чиқариб кетаётган махлуқ уларнинг аравасини қувиб ўтаркан, отларни ҳуркитиб юборди. Ханг-манг бўлиб қолган Генри ҳайдовчининг ўрнида бўлиш учун ўз умрининг ярмини беришга ҳам рози эди.

15 ёшида Г.Форд ярим кечаси ҳеч кимга билдирмай, Детройтга йўл олди: у отаси хоҳлагандек фермер бўлиб етишмайди. Детройтда уни ҳеч ким қутмас, пул ҳақида гапирмасаям бўларди.

Ўсмир ишга жойлашган заводда кўнкалар учун вагонлар тайёрлашарди. Бу ерда у узоқ ишлай олмади. Форд бузилган механизмни тузатиш учун кўлини ўша механизмга теккизса кифоя эди. Ишчилар янги келган қобилиятли бу йигитчага ҳасад қила бошлашди. Улар бор кучини ишга солиб ниятига етдилар — Форд заводдан ҳайдалди. Шундан сўнг Генри ака-ука Флауэрларнинг кемасозлик заводига ишга кирди. У кундузи қора меҳнат билан шуғулланар, кечалари эса турар-жой ҳақини тўлаш учун соат таъмирлаш билан овора бўларди.

Кўп ўтмай, Форд "Вестингауз" фирмасида локомобиль механиги бўлиб ишлай бошлади. Ундаги тиришқоқлик, қизиқувчанлик, кунт-сабот аста-секин тилга тушди. Бу орада отаси Уильям Форд ўғлини уйга қайтаришга уриниб кўрди. »Генри эса барибир қайтмади. Ўшанда у илк бор ўзиюрар аравасини сотишга муваффақ бўлди.

1893 йилнинг ноябрида Генри Форд Клара исмли қизга уйланди. Муваффақият сари юришни эса асло қанда қилмасди. У ўзлари истиқомат қиладиган икки хонали уй орқасидаги омборхонада биринчи автомобилени яратди. Форд икки кечаю кундуз дам олмай, тинимсиз ишлаб, тунги соат

иккида рафиқасига "Квадрицикль" тайёр бўлганини маълум қилди. Ушбу улов тўртта велосипед шинаси ёрдамида ҳаракатланар эди.

Хиёл ўтмай Форд Эдисон компаниясининг бош муҳандисига айланди. 1899 йилда эса Детройт автомобиль компаниясига ишга ўтди. У янада юқори лавозимга кўтарилиши мумкин эди, бироқ олдида қўйилган шарт Генрини иккилантириб қўйди: ёш муҳандис ихтирочиликни йиғиштирсагина мансаб курсисини эгаллай оларди. Иккиланишга эса сабаб бор эди: оилани боқиш керак, пул эса йўқ — бари маблағ аравача яратишга сарфланганди.

Эридаги иккиланишни кўрган Клара ҳар қандай вазиятда ҳам унинг қарорини маъқуллашини таъкидлади.

Ишдан бўшаган Форд ўзини "сотиш"га киришди. У молиявий жихатдан бақувват ҳамкорларни излай бошлади. Аммо ушбу ғояларни сотиб олишни ҳеч ким истамасди. Фақат бир гал детройтлик тадбиркорни ўз аравасида катта тезлик билан манзилга етказган Генри унда ихтирочи бўлиб ишлашга рози бўлди. Бироқ яна иши юришмади. Генри "Детройт Автомобайл Компани"да узоқ вақт фаолият кўрсатолмади. Автомобилга битта ҳам талаб йўқ эди. У ишдан бўшар экан, энди фақат мустақил бўлишга қарор қилди. Форд яна ўз ғояларини сотишга чоғланди. Барибир ҳамкор керак эди, аксига олиб уни нукул рад этишарди, ҳатто бир идорадан, куч билан ҳайдаб чиқаришди.

Ва, ниҳоят 1903 йилда "Форд Мотор Компани" рўйхатга олинди. Генри ушбу янги компаниянинг бош бошқарувчиси эди. Муҳандисликни мустақил равишда ўрганган Форд заводга ўзи каби истеъдодларни ишга олди.

"Мутахассислар шу қадар ақлли ва тажрибалики, ниманидир қилиш керак эмаслигини аниқ билишади, улар ҳар ерда меъёр ва тўсиқларни кўра оладилар", — деган эди Форд.

Муваффақиятга эришиш ҳақидаги кўплаб китобларда Генри Форднинг "У-8" маркали машинани ишлаб чиқаришга оид қарори муфассал ҳикоя қилинади. У бир бирикмада саккизта цилиндрни жойлаштиришни истаб қолган эди. Айтилдимиз, бажарилиши шарт ва Форд тегишли топшириқларни берди. Муҳандислар бир бўлиб, "ахир, саккизта цилиндрни бирлаштириш асло мумкин эмас", деган фикрга келишди.

— Қандай бўлмасин бажаринглар, — деди Форд.

Муҳандислар оёқ тираб олишди:

— Бунинг иложи йўқ.

Генри Форд ҳам бўш келмади:

— Натижа чиқмагунча, сизларга қанча вақт талаб қилинса ҳам ишлайверинглар.

Бечора муҳандислар тер тўкиб ишлай бошлашди, ахир, бошқа иложлари ҳам йўқ эди-да, чунки улар Форднинг қўл остида ишлашни истардилар. Ишдан бўшаб кетишни бу муҳандисларнинг бирортасиям хоҳламасди.

Аммо орадан олти ой ўтса ҳамки, ҳеч қандай натижа кўринмади. Яна олти ой ўтди.

Муҳандислар барча усулларни фикр чиғириғидан ўтказдилар, аммо *"Иложи йўқ!"* — деган вазият сира бўйин бермас эди.

Ноилож йил охирида Генри Фордга топшириғини амалга оширишнинг чорасини топа олмаганини айтишди.

— Ишни давом эттираверинг, мен шуни истайман. Демак, бўлади, — деди Генри Форд.

Муҳандислар ишни давом эттиришди ва... ниҳоят ажойиб кунларнинг бирида миллионернинг нияти рўёбга чиқди, Форднинг қатъияти амалга ошди.

Балки бу воқеанинг айрим майда-чуйдаларида хатоларга йўл қўйилгандир, аммо натижа барча учун ниҳоятда кизиқарли эди. Сизми ёки бошқами, мақсадига етмоқчи бўлган киши Генри Форд миллионларидан келиб чиқадиган сабоқни англаши керак. Форд каби бекаму кўст яшашни хоҳласа, албатта!

— Форднинг ҳамма машиналари мутлақо бир-бирига ўхшаш, — деган эди Генри Форднинг ўзи, — аммо бир-бирига мутлақо ўхшаш икки киши бўлмайди. Ҳар бир янги ҳаёт, бу — қуёш остидаги янги нарсадир, илгари бирор нарса худди шундай аниқ ўхшаш бўлмаган ва бундан кейин ҳам бўлмайди. Ёш киши худди шу тарзда ўзига қараши керак — у ўзига хосликнинг яккаю ягона учқунини излаши лозим, ана шу ўзига хослик уни бошқа кишилардан ажратади ва уни бутун кучқувват билан авж олдиради. Жамият ва мактаблар бу учқунни ўчиришга уринади; улар барини бир хил кирраликда қирқиб ташламоқчи бўлади, мен эса, "учқунни ўчиришга уринманг, бу сиз ўйнашингиз лозим бўлган асосий ролингиз учун муҳим ҳисобланмиш яккаю ягона таянчингиздир", дейман.

Генри Форд муваффақиятга эришди, чунки у муваффақият тамойилларини жуда яхши тушунган ва амалда қўллаган эди. Улардан бири — нимага эришишни исташни қатъий билиш эди...

Форд 1947 йилнинг 7 апрелида 83 ёшида ўзининг Дирборндаги уйида вафот этди. Шу тариқа Ғоғй МоҶог тарихидаги улкан даврга якун ясалди ва унинг асосчиси ўлганига қарамай, компания фаол ишлай бошлади.

Кекса ёшда озроқ бойлик кифоя, улкан бойлик инсоний бахтни қўпайтирмайди, балки камайтиради. Кулишни биладиган миллионерлар камдан-кам учрайди.

"Мен ишчилар билан зиддият ҳамиша ҳам пулга тақалмаслигига кўп марта ишонч ҳосил қилганман. Ўйлашимча, ўзаро тўқнашувни бартараф этишнинг энг самарали йўли — ишчилар ёнига бориш ва уларнинг ҳолатини ҳис этишдир".

"Эҳтиёждан ортиқ бойлик — ўз эгасини умри мобайнида ушбу жамғармасини жамият манфаатига хизмат қилиши учун сарфлашни бурч деб ҳисобловчи муқаддас юқдир".

"Ҳаётда бойликдан кўра руҳтетиклиги катта аҳамиятга эга. Агар виждон амри ва ўзингизни ноҳақ ҳисоблаш орқали чақирмаган бўлсангиз, ўзингиздаги қайғули фикрларингизни қувиб юборинг. Бернс бизга васият қилиб қолдирган ҳаётий қондани ҳамиша ёдингизда тутинг: "Ўзингни ўз виждонинг сўроққа тутишидан қўрқ".

ГЕНРИ ФОРД: ОХИРИГАЧА КУРАШ

Генри Форд — машҳур муҳандис, автомобиль саноати ихтирочиси, "Форд мотор компани" асосчиси бўлган.

Генри Форд 1863 йилнинг 30 июлида мичиганлик фермер — ирландиялик муҳожирнинг оиласида таваллуд топган. Отаси уни нозик-нихол, танбал ҳисоблаб, ҳамиша норози бўларди. Дарҳақиқат, Генри ўзини шахзодалардек тутар, фермада тасодифан пайдо бўлгандек таассурот қолдирарди. Унга нимаики иш буюришмасин, ҳафсаласиз адо этарди. Генрининг товук ва сигир- ларни кўрарга кўзи йўқ эди.

"Мен эрта болалигимданок кўп юмушларни қандайдир бошқача тарзда бажариш мумкинлиги ҳақида ўйлардим", — деган эди у.

Масалан, у ҳар эрталаб сув тўла пақирларни айланма зиналардан кўғариб чиқарди. "Нега ҳар куни шу ишни қилиш керак, ваҳоланки, ер остидан сув қувурлари ўтказиш мумкин-ку!"

12 ёшга тўлганида отаси унга чўнтак соатини ҳадя қилди. Болақай чидай олмади, соатни очди ва кўз ўнгида ажабтовур мўъжиза пайдо бўлди. Механизм қисмлари бир-бирини ҳаракатга келтирар, битта жажжи ғилдирак бошқасини ишга туширар, ҳар бир мурватча муҳим эди.

Соатни қисмларга бўлган, сўнг қайта йиғиб йиққан бола узоқ вақт ўйланиб қолди: ушбу механизмни катталаштирса бўлмайдими? Бир ҳаракат бошқасига сабаб бўлади, ҳаммаси ўз дастагига эга. Муваффақият қозониш учун қайси дастакни босишинг муҳим.

Генри тезда соат таъмирлашни ўрганди, ҳатто маълум вақт мобайнида маҳаллий фермалар бўйлаб юрганича хронометрларни тузатиб, пул ҳам ишлади.

Иккинчи хаяжони эса локомобиль (буғ кучидан фойдаланиб, бошқа машиналарни юргизадиган қурилма) билан танишганида юз берди. Ўшанда Генри отаси билан аравада кетаётган эди. Буғ ёрдамида ҳаракатланувчи ўзиюрар улкан машина — тутун чиқариб кетаётган махлуқ уларнинг аравасини қувиб ўтаркан, отларни ҳуркитиб юборди. Ханг-манг бўлиб қолган Генри ҳай- довчининг ўрнида бўлиш учун ўз умрининг ярмини беришга ҳам рози эди.

15 ёшида Г.Форд ярим кечаси ҳеч кимга билдирмай, Детройтга йўл олди: у отаси хоҳлагандек фермер бўлиб етишмайди. Детройтда уни ҳеч ким қутмас, пул ҳақида гапирмасаям бўларди.

Ўсмир ишга жойлашган заводда, а қўнқалар учун вагонлар тайёрлашарди. Бу ерда у узоқ ишлай олмади. Форд бузилган механизмни тузатиш учун қўлини ўша механизмга теккизса кифоя эди. Ишчилар янги келган қобилятли бу йигитчага ҳасад қила бошлашди. Улар бор кучини ишга солиб ниятига етдилар — Форд заводдан ҳайдадди. Шундан сўнг Генри ака-ука Флауэрларнинг кемасозлик заводига ишга кирди. У кундузи қора меҳнат билан шуғулланар, кечалари эса турар-жой ҳақини тўлаш учун соат таъмирлаш билан овора бўларди.

Кўп ўтмай, Форд "Вестингауз" фирмасида локомобиль механиги бўлиб ишлай бошлади. Ундаги тиришқоқлик, қизиқувчанлик, кунт-сабот аста-секин тилга тушди. Бу орада отаси Уильям Форд ўғлини уйга қайтаришга уриниб кўрди. »Генри эса барибир қайтмади. Ўшанда у илк бор ўзиюрар аравасини сотишга муваффақ бўлди.

1893 йилнинг ноябрида Генри Форд Клара исмли қизга уйланди. Муваффақият сари юришни эса асло қанда қилмасди. У ўзлари истиқомат қиладиган икки хонали уй орқасидаги омборхонада биринчи автомобилни яратди. Форд икки кечаю кундуз дам олмай, тинимсиз ишлаб, тунги соат иккида рафиқасига "Квад- рицикл" тайёр бўлганини маълум қилди. Ушбу улов тўртта велосипед шинаси ёрдамида ҳаракатланар эди.

Ҳиёл ўтмай Форд Эдисон компаниясининг бош муҳандисига айланди. 1899 йилда эса Детройт автомобиль компаниясига ишга ўтди. У янада юқори лавозимга кўтарилиши мумкин эди, бироқ олдида қўйилган шарт Генрини иккилантириб қўйди: ёш муҳандис ихтирочиликни йиғиштирсагина мансаб курсисини эгаллай оларди. Иккиланишга эса сабаб бор эди: оилани боқиш керак, пул эса йўқ — бари маблағ аравача яратишга сарфланганди.

Ишдан бўшаган Форд ўзини "сотиш"га киришди. У молиявий жиҳатдан бақувват ҳамкорларни излай бошлади. Аммо ушбу ғояларни сотиб олишни ҳеч ким истамасди. Фақат бир гал детройтлик тадбиркорни ўз аравасида катта тезлик билан манзилга етказган Генри унда ихтирочи бўлиб ишлашга

рози бўлди. Бироқ яна иши юришмади. Генри "Детройт Автомобайл Компани"да узоқ вақт фаолият кўрсатолмади. Автомобилга битта ҳам талаб йўқ эди. У ишдан бўшар экан, энди фақат мустақил бўлишга қарор қилди. Форд яна ўз ғояларини сотишга чоғланди. Барибир ҳамкор керак эди, аксига олиб уни нуқул рад этишарди, ҳатто бир идорадан, куч билан ҳайдаб чиқаришди.

Ва, ниҳоят 1903 йилда "Форд Мотор Компани" рўйхатга олинди. Генри ушбу янги компаниянинг бош бошқарувчиси эди. Мухандисликни мустақил равишда ўрганган Форд заводга ўзи каби истеъдодларни ишга олди.

"Мутахассислар шу қадар ақлли ва тажрибалики, ниманидир қилиш керак эмаслигини аниқ билишади, улар ҳар ерда меъёр ва тўсиқларни кўра оладилар", — деган эди Форд.

Муваффақиятга эришиш ҳақидаги кўплаб китобларда Генри Форднинг "У-8" маркали машинани ишлаб чиқаришга оид қарори муфассал ҳикоя қилинади. У бир бирикмада саккизта цилиндрни жойлаштиришни истаб қолган эди. Айтилдимки, бажарилиши шарт ва Форд тегишли топшириқларни берди. Мухандислар бир бўлиб, "ахир, саккизта цилиндрни бирлаштириш асло мумкин эмас", деган фикрга келишди.

— Қандай бўлмасин бажаринглар, — деди Форд.

Мухандислар оёқ тираб олишди:

— Бунинг иложи йўқ.

Генри Форд ҳам бўш келмади:

— Натижа чиқмагунча, сизларга қанча вақт талаб қилинса ҳам ишлайверинглар.

Бечора мухандислар тер тўкиб ишлай бошлашди, ахир, бошқа иложлари ҳам йўқ эдида, чунки улар Форднинг қўл остида ишлашни истардилар. Ишдан бўшаб кетишни бу мухандисларнинг бирортасиям хоҳламасди.

Аммо орадан олти ой ўтса ҳамки, ҳеч қандай натижа кўринмади. Яна олти ой ўтди.

Мухандислар барча усулларни фикр чиғириғидан ўтказдилар, аммо *"Иложи йўқ!"* — деган вазият сира бўйин бермас эди.

Ноилож йил охирида Генри Фордга топшириғини амалга оширишнинг чорасини топа олмаганини айтишди.

— Ишни давом эттираверинг, мен шуни истайман. Демак, бўлади, — деди Генри Форд.

Мухандислар ишни давом эттиришди ва... ниҳоят ажойиб кунларнинг бирида миллионернинг нияти рўёбга чиқди, Форднинг қатъияти амалга ошди.

Балки бу воқеанинг айрим майда-чуйдаларида хатоларга йўл қўйилгандир, аммо натижа барча учун ниҳоятда қизиқарли эди. Сизми ёки

бошқами, мақсадига етмокчи бўлган киши Генри Форд миллионларидан келиб чиқадиған сабоқни англаши керак. Форд каби бекаму кўст яшашни хоҳласа, албатта!

— Форднинг ҳамма машиналари мутлақо бир-бирига ўхшаш, — деган эди Генри Форднинг ўзи, — аммо бир-бирига мутлақо ўхшаш икки киши бўлмайди. Ҳар бир янги ҳаёт, бу — қуёш остидаги янги нарсадир, илгари бирор нарса худди шундай аниқ ўхшаш бўлмаган ва бундан кейин ҳам бўлмайди. Ёш киши худди шу тарзда ўзига қараши керак — у ўзига хосликнинг яккаю ягона учқунини излаши лозим, ана шу ўзига хослик уни бошқа кишилардан ажратади ва уни бутун куч-қувват билан авж олдиради. Жамият ва мактаблар бу учқунни ўчиришга уринади; улар барини бир хил кирраликда қирқиб ташламокчи бўлади, мен эса, "учқунни ўчиришга уринманг, бу сиз ўйнашингиз лозим бўлган асосий ролингиз учун муҳим ҳисобланмиш яккаю ягона таянчингиздир", дейман.

Генри Форд муваффақиятга эришди, чунки у муваффақият тамойилларини жуда яхши тушунган ва амалда қўллаган эди. Улардан бири — нимага эришиш-ни иташни қатъий билиш эди...

Форд 1947 йилнинг 7 апрелида 83 ёшида ўзининг Дирборндаги уйида вафот этди. Шу тариқа Ғоғй Молог тарихидаги улкан даврга якун ясалди ва унинг асосчиси ўлганига қарамай, компания фаол ишлай бошлади.

ЎЛИМДАН КЕЙИНГИ ФОКУС

У ҳар қандай ёпин, бино ичига кира олар, ўзидан бирортаям из қолдирмасди. Қўли кишанбанд ҳолда музли сувга шўнғир, қуш учиб чиқмас истеҳкомлардан чиқар, қабрда эса соатлаб ётишга қодир эди. Шу билан бирга ҳар сафар янги мўъжизага тайёр турарди. У болалигидан фокус билан шуғулланган эди. Онаси егуликларни шкафда сақлар, бу ширинликлар сирли равишда йўқолар, шкаф эса қулфланган ҳолда турарди. Кўчма цирк директори унинг иқтидори билан қизиқиб қолди. Қўл-оёғи чандиб боғланган бу болақай бемалол исқанжадан халос бўлишини намоён этди. Чангалзорда қўлга олинган ёввойи одамнинг ҳаракатларини ижро этиш сўралганида эса у қичқириб, барчанинг кўз ўнгида хом гўштни паққос туширарди. Бу инсон кейинчалик машҳур кўзбоғлогич Гарри Гудини номи билан танилди...

Қутида йўқолган одам

Гарри Гудини 1874 йилнинг 24 мартада туғилган. Хужжатлар тасдиқлашига кўра, бўлажак фокусчи Будапештда яҳудий рухонийлари оиласида таваллуд топган. Гудинининг ўзи эса Американинг Висконсин штатида туғилганини таъкидлаб келарди. 1878 йилнинг 3 июлида ота-онаси АҚШга кўчиб ўтишди, ўшанда у тўрт ёшда эди. Дастлаб оила Эпплтон шаҳарчаси (Висконсин штати)дан кўним топди.

Бўлажак фокусчи олти ёшидан сеҳргарлик билан қизика бошлади. Бу дастлаб шунчаки машғулот эди.

Кейинчалик болакай жқадий равишда кўзбоғлогичликка берилди. Тўғри, у чилангар, пойафзал тозаловчи, газета таркатувчи бўлиб ҳам ишлади, бироқ қайси юмуш билан шуғулланмасин, бўш вақтини фақат фокусчиликка бағишлар эди.

1887 йилда Гудини отаси Меер Сэмюэл Вайс билан Нью-Йоркка кетди. Хиёл ўтмай, онаси Сесилия Штайнер ва олти нафар ака-ука ва синглиси улар сафига қўшилишди.

Гарри ўн йил мобайнида кўнгилочар масканларда қарталар билан фокус кўрсатиб келди. 1892 йилда у француз фокусчиси Робер Гуден шарафига Гудини тахаллусини қабул қилди. Кейинроқ унинг Гарри Келларга ҳурмат-эҳтироми ўлароқ ушбу фамилияга Гарри исми қўшилди. Болалигида эса унга Эри деб мурожаат қилишарди.

Гарри Гудини дастлаб акаси билан гастролларда юрган. Бундай томошаларда қўлкишанлардан халос бўлиш ва сув солинган идишдан чиқиш трюклари намоиш этиларди. Бир гал Гудини осмонўпар бино пештокидаги қопга солиниб, кейин муваффақиятли равишда оғзи боғланган қопдан чиқиб олди. Кейинги сафар эса у ғиштин деворнинг нариги тарафида ғойиб бўлиб, бу томонида пайдо бўлди. Энг самарали чиқишлар реклама мақсадида анқов томошабинлардан иборат оломон кўз ўнгида намоиш қилинарди.

Ака-ука Гудинларнинг асосий фокуси "Метаморфоза" (бошқа тусга айланиш) деб номланиб, томошабинлар орасида "Сандиқ мўъжизаси" ибораси билан машҳур эди. Бу 1864 йилда Жон Маскелин намоиш этган томошанинг янги варианты эди. Гарри Гудинининг оғзаки изоҳлари остида акаси Теонинг қўли боғланар, кейин уни ёғоч қутига солинарди. Гарри эса мазкур қутининг устида турарди. Шундан сўнг уларнинг чор тарафидан парда кўтарилар, учгача саналиб, дарҳол тушириларди. Томошабинларнинг кўз ўнгида қути устида энди Тео турарди. Ёғоч қути очилганида эса унда қўлоғи боғланган Гарри Гудини ётган бўларди.

Ўша замон учун нақадар шов-шувли томоша кўрсатганларига қарамай, ака-укаларнинг ишлаб топгани харажатларни мутлақо қопламасди. Гарри ва

Тео маҳаллий клубда томоша кўрсатиш, гастролга чиқиш борасида ҳар қандай таклифни қабул қилишса-да, бироқ агентлар билан келишувлар, хатарли томошалар бари- бир даромад келтирмасди. 1892 йилда Гаррининг шавқ-завқи янада сўнди. Бунга отасининг оғир хасталикка учрагани ҳам сабаб бўлди. Оила бошлиғи Рэбби Вейс ўша йилнинг октябрида оламдан ўтди. Оилани боқиш 18 ёшли Гудини зиммасига тушди.

Энди ака-ука иш излаб, Чикагонинг Иллинойс штатигача бордилар. Улар деярли ҳар бир саҳнада "Метаморфоза"ни намойиш этиб, бор маҳоратларини намойиш қилишарди. Ҳафтасига 10 доллардан пул ишлай бошлаган Гарри маҳаллий одамларнинг биридан кулфларни очиш санъатини яхшилаб ўрганди ва ушбу тажрибани қандай қилиб ўз томошаларида қўллаш ҳақида ўйлай бошлади. Дастлаб у полициянинг қўл кишанларидан фойдаланди. У маҳаллий полициячилардан бирига қўлини кишанлашини илтимос қилар, кейин эса бундай исканжадан осонгина халос бўларди.

Кишан кулфининг сир

1894 йилда Нью-Йоркдаги томошаси чоғида Гудини Бесс исмли қиз билан танишиб қолди. Кейинроқ у бу қизга уйланди. Орадан кўп ўтмай, Тео ўзи алоҳида томоша кўрсатадиган бўлди. Гарри эса Бесс билан чиқиш қила бошлади. Ушбу дуэт "Эр-хотин Гудинилар" деб номланди.

1898 йилда Гудини ўзининг томошаларини реклама қиладиган газета маъмурияти билан жанжаллашиб қолди. Шу боис бир йил ўтар-ўтмас, унинг нуфузи туша бошлади. Эр-хотин теплоходда Европага отланишди. Европа ҳали бундай томошаларни кўрмаган эди. Бутун халқ хайратга тушди. Томошалар асосини ҳануз "Метаморфоза" ташкил этарди.

У ҳар галгидек оғрикка эътибор бермади, зарбалар эса кўричакнинг ёрилиши, кейин эса қорин пардасининг яллиғланишига сабаб бўлди. 1926 йилда ҳеч қандай антиботик йўқ, фақат мўъжиза туфайли омон қолиш мумкин эди. Гудини яна барчани хайратга солди — мухлислар ниҳоятда шод эдилар: "Мана, Гудини — замин конунларига бўйин эгмайдиган ўлим ғолиби!" Бироқ, орадан тўққиз кун ўтиб, 1926 йилнинг 31 октябрида, Хеллоуин байрами арафасида у Детройтда ҳаётдан кўз юмди.

Айрим манбаларда, Гудини энг машҳур томошасини кўрсатаётиб ўлган, дейилади. Уни сандикқа солишган, кулфлашган ва дарёга улоқтиришган. Бу гал, гўё у сандикдан чиқа олмаган ва ҳаётдан кўз юмган.

Гудинидан зурриёд қолмади. Унинг ҳаёти ҳақида кўплаб афсоналар қолган, бунга фокусчи ўзи замин яратган эди. Гарри Гудини, бошқа

ҳамкасбларидан фарқ қилиб, шов-шувли чиқишлар қилар, янада кенг халқ оммаси томошаларга келишини истар, газеталарда кўпроқ ўзи ҳақида ёритишларини истар эди.

Ўтган асрнинг дастлабки йигирма йили давомида ҳасадгўй фокусчилар вайсақилиги туфайли матбуотда Гудини ҳақида турли-туман мақолалар чоп этилиб турди. У эса мардонавор ҳолда бу каби миш-мишларнинг ҳар бирига жавоб берарди. Дунё миқёсида миллионлаб одамлар матбуотда ўқийдиган Гудини шу қадар танилдики, натижада у, ҳатто луғатга киритилди. Гарри Гудини кишанлардан халос бўладиган ва шу каби қобилиятга эга инсон сифатида қайд этилган эди.

Гудини ҳаётининг турли босқичлари экранлаштирилган. 1999 йилда унинг таржимаи ҳоли асосида мюзикль намоиш этилган эди, 2007 йилда эса "Ўлим томошаси" фильми экранларга чиқди (бош ролларни австралиялик актёр Гай Пирс ва Ҳолливуд юлдузи Кэтрин Зета-Жонс ижро этган).

Вафотидан сўнг Гудинининг жасади бир пайтлар унинг ўзи томошаларида қўллаган тобутга солиниб, Нью-Йоркка юборилди.

РУС ДЕВИНИНГ ҚИСМАТИ

Дунёдаги энг новча одам — 2 метр 85 сантиметрли бўйга эга Фёдор Махнов бир ўтиришда 2,5 кило гўпг, 3 буханка нон еган, унинг вазни 182 килограмм эди.

Фёдор Андреевич Махнов 1878 йил 6 июнда туғилган. Ўшанда унинг бўйи 3 газ (0,71 м.га тенг) 9 вершок (4,4 см) эди. Гувоҳномада эса хато равишда 3 газ 8 вершок деб ёзилган. Махновнинг ҳақиқий бўйи 16 ёшида, циркка ишга таклиф қилинганида қайд этилди. Фёдорнинг хотини бу хатони тўғрилаб ёздирмоқчи бўлди, бироқ Биринчи жаҳон уруши бошланиб, бунга ҳалақит берди. Махновнинг қадди 2 метр 85 сантиметр эканлиги варшавалик антрополог Лушан томонидан 1903 йилда қайд этилди. Буни француз биологи Ж.Ростан ўзининг "Ҳаёт" китобида ва рус фантаст адиби А.Беляев ҳам тасдиқлашган...

Фёдорнинг ота-онаси бошқалар қатори қоматга эга эдилар. У эса жуда катта бўлиб дунёга келди, шу боис туғруқ пайтида онаси ҳаётдан кўз юмди.

Фёдорни амакиси вояга етказди. У жиянини жудаям яхши кўрарди. Бола ой сайин ўсар, 16 ёшида эса 24 соат давомида узлуксиз ухлар эди. У фақат бўйи билан эмас, кучлилиги билан ҳам бошқалардан фарқ қиларди. Феъли эса юмшоқ, ўзгаларга нисбатан хушмуомала эди. Далада кўп ишлар, темирчига ёрдам берарди. Гармошкада яхши ўйнар эди.

Бир куни Фёдор Махновии бозорда цирк соҳиби — немис Отто Билиндер кўриб қолди. Кейин унинг отаси билан гаплашиб, ўғлини Германияга, циркка ишлашига рухсат беришини ўтиниб сўради. Шу зайдда Махнов немис диёрига кадам қўйди. Отто унинг куч-қувват гўплашига ғамхўрлик қилиб, яхшигина пул ҳам тўларди. Фёдорни ўзининг уйига жойлаштириб, сабоқ олиши учун мураббий тайинлади (Махнов бор-йўғи 3-синфгача ўқиган эди), цирк трюкларини ўргатди. Фёдор кафти билан ғиштни уриб мажақлайдиган, калин михларни букиб-ёзидиган, ётган ҳолида чолғу асбоблари билан жойлашган мусиқачилар ўтирган тахтани кўтарадиган бўлди. Томошабинлар эса циркка кўпроқ ҳақиқий Гулливернинг ўзини кўриш учун келишарди. Махнов кундан-кунга эмас, соатма-соат ўсар эди. 25 ёшида у 2 метр 85 сантиметрга етди.

Архив ҳужжатларида Махновнинг немислар пойтахтига оид тафсилотлари сақланиб қолган. Немислар унинг ҳар қандай инжиқларига шай эдилар. Қиш ўрталарида Махнов ертут егиси келди ва унга топиб келтиришди. Голландия, Парижда эса Фёдор бир неча марта шартномани бузди. Бир гал безорилиги учун уни қамокка тикмоқчи бўлдилар, бироқ Париж турмаҳоналари бундай улкан бўйга эга одамга мутлақо тўғри келмас эди.

Фёдор Германияда бўлганида уйга қайтишни хоҳлар эди. Анчагина пул йиғгач, хўжайин қолишга ундаса-да, кадрдон Костюкка жўнади. Бироқ ота уйда яшашига бўйи ҳалақит берди. Бу пайтда заминдор Кржижановский ўз мулкини сотаётган эди. Махнов ушбу мулкни ери билан қўшиб сотиб олди ва ўзига мослаб уй қурди. Кейин уйланиш ҳақида бош қотирди. Аммо бу осон эмас эди. Қизлар бу алпқомат девга турмушга чиқишни хоҳлашмасди. Ниҳоят шундай қиз топилди: ўқитувчи Ефросинья Лебедева! Унинг бўйи 1 метру 85 сантиметр эди. Ефросинья Фёдордан икки ёш кичик эди (у эри — Махновнинг ўлимидан сўнг яна 35 йил яшади ва 1947 йилда ҳаётдан кўз юмди).

1903 йилда уларнинг қизи Мария дунёга келди, яна бир йил ўтиб, ўғил бола Николай туғилди. Фёдор оиласига вафодор бўлиб, болаларини жудаям яхши кўрарди. Бошқаларни ҳам кадрлар, деҳқонларга ёрдам берар эди. Германиядан эса уни тўхтовсиз равишда циркка таклиф қилавердилар.

Улар бир оила бўлиб саёҳатга чиқишди. Фёдор Германия канцлери, Рим папаси ва АҚШ президенти Теодор Рузвельт қабулида ҳам бўлди. У океанни кесиб ўтиши учун кема каютасини бузиб, қайтадан унга мослашарди. Ефросиньяга бундай ҳаёт ёқиб, ҳатто Германияда қолиш ҳақида ҳам ўйлади. Бироқ немис врачлари баҳайбат эрининг ўлимидан сўнг суяқларини илмий тадқиқот учун олиб қолиш ҳақида шартнома тузмоқчи бўлишганида Фёдорга

қўққисдан бирор гап бўлишини ўйлаб, кўрқиб кетди. Шундан сўнг улар уйга қайтишди.

Парижда антропология маркази аъзолари бу улкан одамнинг ноодатий гавдасини синчиклаб ўрганмоқчи бўлдилар. Махнов эса бутун умри давомида шифокорлар олдида ечинишдан бош тортиб, фақат бўйи ва қафтларини ўлчаб кўришларига рози бўларди.

Нима бўлганда ҳам унга нисбатан кизиқиш ниҳоятда катта эди. Тадқиқотчилар Махновнинг авлод-аждодигача суриштирдилар. Фёдор Махнов Россияга жанубдан, Суриядан келганлар авлодидан бўлиб чиқди. Унинг ота-онаси, икки опаси ҳам новча эмас эди. Фақат бобоси қадбаланд, аммо баҳайбат бўлмаган. Фёдорнинг қадди-қомати ҳақида тасаввур қолиши учун унинг этигини мисол келтириш мумкин. Тиззасигача киядиган этиги оддий одамнинг бўйнига қадар келарди, 12 яшар бола бу этикка бемалол кириб жойлаша оларди.

Уларнинг беш нафар фарзанди бор эди. Фёдорнинг гавдаси ўзига мутаносиб эмас, оёқлари ҳаддан зиёд узун эди. Фарзандлари эслашига кўра, у қаравотда ётган кўйи кўпинча оёғини узатиб, печда иситган.

Антропологлар Махновни "фақат оёқдан иборат", деб қайд этишганди. Агар у оёқсиз туғилганида ўрта бўйигача ҳам ўсмаган бўларди. Махновнинг боши эса улкан гавдасига бесўнақай кўриниш берган эди, Фёдор нигоҳларни чалғитиш мақсадида чиройли казак либосини кийиб юарди. Махновнинг қулоқлари 15 см, лаблари 10 см эди.

Барча қатори у бир кунда тўрт марта овқатланарди. Махновнинг эрталабки нонуштасига ўртача оддий оила икки кун тамадди қилиши мумкин эди. Ўша вақтдаги матбуот нашрларида бу ҳақда махсус маълумот берилган. Махнов эрталаб 20 та тухум, 8 та думалоқ буханка нонни мой билан паққос туширар, 2 литр чой ичарди. Тушликда эса 2,5 кило гўшт, 1 кило картошка еб, 3 литр пиво ичарди. Кечки овқати яна 2,5 килограмм гўшт, бир тоғора мева-чева, 3 буханка нон ва 2 литр чойдан иборат эди. Уйкудан олдин эса 15 та тухум еб, бир литр сутни сипқорарди.

Бу энг улкан одам 1912 йилнинг 28 августида ҳаётдан кўз юмган.

Немис тиббиётчилари хулосасига кўра, Махнов аксарият баҳайбат одамлар азият чекадиган суяк сили туфайли вафот этган. Аслида эса у шамоллаган ва зотилжамлик хасталигига йўлиққан эди.

1935 йилда Махновнинг ўғли Родион Минск тиббиёт институтида таҳсил олар экан, маърузалардан бирида профессор ўқитувчи Фодор Махнов ҳақида гапириб қолди. Шунда барчани ҳайратга солиб, Родион ўрнидан турди-да, Фодор Махнов ўзининг отаси бўлганини маълум қилди. Шундан сўнг ундан оиласини отасининг скелетини сотишга кўндиришни илтимос қилишди.

Онаси 5 минг рубль эвазига бунга рози бўлди. Махновнинг ўлиmidан сўнг у иккинчи марта эрга теккан, яна уч фарзандли бўлган, пул оилага жуда зарур эди.

Эксгумацияда жуда кўплаб кишилар, шу жумладан, Махновнинг беваси ва болалари ҳам иштирок этишди. 1936 йилда минсючик профессор Д.М.Голуб чоп этган тўпламда акромегаликнинг скелети ҳақида ҳам мақола бор (акромегалия суяк тизими, юмшоқ аъзолар ва ички аъзолардаш гиперпластик ўзгаришлар билан тавсифланади). Бир сўз билан айтганда, улкан одамлар айнан улканликдан азият чекишади.

Иккипчн жаҳон уруши вақтида Махновнинг скелети ғойиб бўлди...

Бутун Ефросииъя ва Фёдор Махновларнинг фарзандлари ҳаёт эмас. Улар оғир, машаққатли умр кечиришди. Қулоқлагмтириш даврида Махновларни сургун қилмоқчи бўлишган, бироқ деҳқонлар бунга қарши чиқиб, уларни тинч қуйишни талаб қилишган. Николай ва Гаврила офицер эди, улар қатағондан зўрға қутулишди. Родион шифокор бўлиб етишди, аммо уруш даврида гитлерчилар уни отиб ташлашди. Тўнғич қиз Мария бутун умр зоотехниклик қилди, кичик Маша эса хлсоби бўлган. Фарзандларнинг бари онаси каби қадди расо бўлиб, 180-190 сантиметрлик бўйга эга эдилар.

Такдир Махнов авлодларини Беларус ва Россия узра сочиб юборган эди. Улар яшаган жойда эса бугун фа- қат қайин дарахти ўсади, эҳтимол уни Фёдор Махновнинг ўзи эккандир...

МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛ, ОИЛАВИЙ ФОЖИЛ ВА ЎЛИМ

Бу инсон ўз замонасн рухшуносларининг илмий тажрибаларини амалий жиҳатдан ўрганиб, жамиятдаги ўзаро муносабатлар назариясини яратган, ихтилофсиз ва муваффақиятли муомала санъатини ишлаб чивдан эди. У ўз-ўзини камолга етказишга доир курслар очиб, шахсий муносабатларни такомиллаш тириш, сўзга чиқиш ва шу каби мавзуларда махсус тизим яратган. Оддий оиладан чивдан бу инсон, йиллар ўтиб, шу қадар машҳурликка эришдики, унинг номи остида махсус илмгоҳлар ташкил топди. Китоблари ҳозирги кунгача оммабоп саналадиган ушбу педагог ва ёзувчини Дейл Карнеги деб аташарди.

Сигир соғувчи болакай

Дейл Брекенриж 1880 йилнинг 24 ноябрида Миссури штатида дуйёга келган. У Жеймс Уильям Карнегей ва Аманда Элизабет Харбисон оиласида иккинчи ўғил эди.

Уларнинг оиласи лғуҳтожликда кун кечирарди. Фермер ота ҳалол-покиза одам, у ичмас, чекмас, эрталабдан-шомгача тиним билмай шпларди. Шунга қарамай, Жеймс Уильям нукул зиен кўрарди. У талаб бўлмаган чорва молларини кўпайтиришни ўйлар, экин майдонида эса нархи тушган бошоқли ўсимликларини етиштириш билан овораи сарсон эди. Карнегилар оиласи йилига йигирма доллар атрофида даромад кўрарди, холос.

Дейлнинг болалиги машаққатли кечган. У сигирларни соғиш учун тонгги соат тўртда уйғонишга мажбур эди. Шунга қарамай, Дейл кейинроқ Уоренсбургдаги педагогик коллежга ўқишга кириб, тузуккина маълумот олди. У ўшандаёқ нотиклик санъатига қизиқиб, мунозара-тортишувларда фаол иштирок эта бошлади.

Мураббийлар Дейлнинг киришимли, тиришқоқ эканлигини илғаган эдилар. Дейл коллежда таҳсил олганида, Карнегилар оиласининг ётоқхона учун пул тўлашга қурби етмас, шу боис болакай ҳар куни отда олти миль йўл босиб, мазкур илм даргоҳига қатнар эди (1 географик миль — 7420 метр). Аслида бўлажак машҳур рухшунос фермадаги турли-туман юмушлардан бўшаган пайтидагина машғулотларга қатнашга мажбур эди. Шу боис у коллеждаги тадбирларда мунтазам иштирок этолмас, бунга вақти ҳам, тузукроқ кийим-боши ҳам йўқ эди: биттагина одми костюми бор эди, холос.

Манбаларда ёзилишига кўра, Дейл Карнеги йигирма ёшга тўлганида ҳам доимий равишда оч-наҳор юрган.

Қайта-қайта уринишлар

Дейлнинг таҳсилни тугатгандан кейинги илк фаолияти ранчо эгаларига сиртдан дарс беришга қаратилди. У Небраскада ҳужжат ташувчи, чопар бўлиб, кейин Нью-Йоркда актёр сифатида ишлай бошлади. Кейин эса нотиклик санъати бўйича сабоқ олишга бел боғлади.

Машғулотлар муваффақиятли ўтгач, йигитча шахсий амалиёт сари қадам ташлашга қарор қилди. Дейл дастлаб футбол жамоасидан жой эгаллашга ҳаракат қилди, аммо вазни енгиллиги туфайли тренер уни жамоага қабул қилмади. Дейлнинг кўнгли ўксиши, ўзига нисбатан норасолик тушунчаси шаклланиши мумкин эди. Онаси Аманда Элизабет Харбисон бунини тўғри англаб етди-да, ўғлига мубоҳаса тўғарагига қатнашни тавсия қилди. Бир неча марталик уринишдан сўнг Дейл ушбу тўтаракка қабул қилинди.

Мубоҳаса тўғарагидаги чиқишлар ҳақиқатан ҳам унинг ўз кучига ишонч, нотиклик борасида муайян амалиёт пайдо қилди ва у аста-секин

муваффақият сари қадам ташлай бошлади. Дейл бир йил ичида нотиқлик бўйича ўтказилган танловларда юқори ўринларга сазовор бўлди. У муносабатлар кўникмасининг улкан таълим тизимини мунтазам равишда шакллантириб борар эди.

Ушбу тизим шу қадар ўзига хос эдики, Карнеги кейинчалик муаллифлик ҳуқуқини ҳам расмийлаштиришга қарор қилди. Фаолияти жараёнида у Лоуел Томас билан ҳамкорликни йўлга қўйди. 1934 йилда уларнинг "Таниқли кишилар ҳаётидан маълум бўлмаган саҳифалар" номли китоби нашр этилди. Ўқитиш, маърузалар ва публицистика Дейл Карнегини танитибгина қолмай, одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг ўзига хос тизимини такомиллаштиришига ҳам сабабчи бўлди.

Карнеги тинимсиз изланишлар олиб бориб, бир нечта рисола ҳам чоп эттирди, унинг асарлари тингловчилар томонидан ташналик билан ўқила бошланди. Карнеги ташкил этган курс ҳам оммалашиб, битта дарси учун одатдаги икки доллар ўрнига унга ўттиз доллардан тўлайдиган бўлдилар.

Ёш ўқитувчи эришаётган муваффақиятлар ҳақида эшитган бошқа профессионал клублар мутасаддилари Карнегига илтимосномалар билан мурожаат эта бошлашди. Ҳа, бу ёзилмаган яшаш қонунини эди — ҳаётий қонун шуки, ўзгаларга нафитинг тегса, сени ўзлари излаб топадилар.

Шимкиннинг маслаҳати

Дейл Карнегининг Ларчмонтдаги муаллифлик курсига "Саймон энд Шустер" нашриёти бошқарувчиси Леон Шимкин ҳам тингловчи сифатида ёзилган эди. Унинг сабоклари Шимкинда улкан таассурот қолдирди. У Карнегига тингловчиларга берган дарсларини китоб шаклида чоп этишни маслаҳат берди.

"Дўст орттириш ва одамларга таъсир кўрсатиш туғрисида" китоби худди шу зайлда дунёга келди. Мазкур китоб бир йил ичида миллион нусхада, кейинроқ эса Американинг ўзида беш миллион ададда сотилди.

1948 йилда Дейл Карнегининг "Безовталиқдан халос бўлиш ва янги ҳаёт бошлаш сирлари" номли китоби нашрдан чикди. Кейинроқ чоп этилган "Ўз-ўзига ишонч ҳосил қилиш ва омма олдида сўзлаш санъати" ҳам қўлма- қўл бўлиб кетди.

Дарвоқе, 1922 йилдан эътиборан Дейл Брекенриж ўз фамилиясини Карнегейдан Карнеги деб ўзгартиришга қарор қилган. Чамаси, у ўша замоннинг машҳур миллионери Эндрю Карнегининг шухратидан

фойдаланишни кўзлаган (ушбу китобда Эндрю Карнегининг муваффақият йўлидан ҳам воқиф бўлдингиз).

Хуллас, оддий, ночор оиладан чиққан Дейл Карнеги бора-бора довруқ қозониб, Нью-Йоркда ўзининг уй-жойига, обрў-мартабасига эга бўлди. Педагогик фаолиятида намуна бўлиш учун ниҳоят у уйланишга қарор қилди...

Тўй ва... ажрашув

Карнегининг биринчи рафиқаси Лолита Бокер исм- шарифли хоним эди. У ўзининг графлар сулоласидан эканлигини қайта-қайта таъкидларди. Лолонинг Карнеги билан никоҳ маросимидан кейиноқ эрига айтган сўзлари шундай бўлган: "сен дарвозабонга чойчака узатдингми?"

У эрининг оддий халққа мансублигидан жунбушга келар, уйда доимий равишда жанжал кўтарарди. Ўша пайтларда Карнеги "бахтли турмуш учун етти қоида" акс этган китобини ёза бошлади. Орадан ўн йил ўтиб, мазкур китоб нашр учун тайёр бўлган, муаллифнинг сабр-тоқати ҳам тўлиб-тошган эди.

Дейл Карнегининг жамоатчиликка сездирмай хотини билан ажралишига тўғри келди. Акс ҳолда "бахтли ҳаётдан сафсата сўқиётган" ушбу мураббий ҳақида булмағур гаплар тарқалиб кетиши мумкин эди. Унинг қўлёмаси "Дўст орттириш ва одамларга таъсир кўрсатиш тўғрисида" деб номланганди. Ушбу китоб муаллифининг ўз оиласидан ажралганлиги ҳақида матбуотда бериладиган хабар ҳам китоб ададига нуқта қўйиши мумкин эди.

Мамлакат иқтисодий таназулни бошдан кечирар, оммабоп омад формуласига кучли муҳтожлик сезиларди. Ишсизлар сони уч миллионгача ошиб кетди.

Иккинчи оила

Дейл Карнеги янги китоби учун ўзаро келишув асосида сотувдан бериладиган 25 фоизли тўлов, яъни бир юз эллик минг доллар олди. Ўша замонларда бу пулга улкан Нью-Йоркдан ўнталаб уй-жой харид қилиш мумкин эди.

Китобнинг муваффақияти ҳам шунга яраша бўлди. У ўнта миллий бестселлер рўйхатига киритилиб, узоқ вақтгача ўз мавқеини йўқотмади. Дейл

Карнеги кечки мактаб мураббийсидан йилига бир неча миллион доллар пул олиб келадиган тизим соҳибига айланган эди.

XX асрнинг қирқинчи йиллари адоғида ҳар бир штатда Карнеги институтининг филиали иш олиб борган. Уй бекалари, котибалар, менежерлар ва адвокатлар ўз яқинлари билан муносабат кўникмасини ушбу китоб асосида амалда қўллашарди. Карнегининг таълими ҳар бир жабҳада асқотарди. Дейл Карнеги доврўғи дoston бўлди. Китоблари қайта-қайта нашр этилди.

Дейл Карнеги "Жигтс ва Мэгги жамиятда" фильмида кичикроқ роль ҳам ўйнаб, экранда ўзини намоён этди.

Йиллар ўтиб, Карнеги севимли ишидан салкам узоқлашди. У мудом мутолаа билан машғул бўлар, мусаффо ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олар, завқ-шавқ ила гуллар парваришлар, болалар билан ўйнарди. Бахтли тасодиф туфайли омадли кечган иккинчи никоҳидан бениҳоя рози эди. Карнегининг иккинчи рафикаси унинг собиқ тингловчиларидан бири эди.

Хожкин касаллиги

Дунёнинг машҳур руҳшуноси Дейл Карнеги 1955 йилнинг 1 ноябрида Форест Хиллз (Нью-Йорк штати) да Хожкин касали туфайли вафот этди ва Белтон (Миссури штати)да дафн қилинди. Унинг ўлими деярли сезилмади, дейиш мумкин. Сабаби, ҳеч ким Дейл Карнегининг муайян шахс эканлиги ҳақида ўйлаб ҳам кўрмасди. Жамоатчиликнинг фикрига кўра, бу исм-шариф остида ўз касбининг устаси бўлмиш руҳшунослар, файласуфлар ва менежерлардан иборат институт мавжуд эди, холос.

Карнегининг ишини рафикаси Дороти Карнеги давом эттирди. У Карнеги маркази президенти ва бош ижрочи директори сифатида самарали фаолият олиб борди. Дороти Карнеги раҳбарлиги остида компания ривожланиб, бир нечта давлатларда махсус марказлар ҳам иш бошлади ва хатти-ҳаракатлар самараси ўларок, беш миллион битирувчини етиштириб чиқарди (Дороти Карнеги эрининг вафотидан йигирма икки йил ўтиб, 85 ёшида ҳаётдан кўз юмган).

Дейл Карнеги таълимоти бўйича, ҳаётда ёмон одамлар йўқ, балки кўнгилсиз вазиятлар мавжуд бўлиб, унга қарши курашиш керак. Бунинг учун эса асло сиқилмаслик, кайфиятни бузмаслик керак.

Хожкин (лимфогранулемагоз; ҳалокатли гранулёма) — лимфа тўқималаридаги ёмон сифатли хасталик. 1832 йилда Томас Хожкин лимфа тугунлари ва талоғи каттарган, озиб-тўзган, оғир аҳволдаги етти нафар беморни кўздан кечириб, махсус қайд этган. Барча ҳолатларда ҳам бу касаллик ўлим билан тугар эди. Орадан 23 йил ўғиб, С.Уилкс Хожкин ёзиб

қолдирган қайдларни ўрганиб ва ўзининг 11 та кузатувини қўшиб, мазкур ҳолатни Хожкин хасталиги деб номлаган.

Карнеги тингловчиларни ҳамиша табассум қилиш, суҳбатдошни диққат билан тинглаш, унда қизиқиш уйғотиш ва шу каби жуда кўплаб сабоқлар бериш орқали ҳаётда муваффақият қозонишга ўргатган эди. У самимият, дилкашлик, бошқаларни ранжитмаслик лозимлигини, аксинча инсонлар қалбини забт этиш кераклигини уқтирди.

Дейл Карнеги ғояларини танқид қилганлар ҳам бўлган. Айрим руҳшунослар ханузгача уни хийла-найранг, ёлғон аралаш такаллуфлар тарғиботчиси сифатида тилга оладилар. Улар, инсоннинг шахсий манфаат учун ҳар тусга кириши унинг ўзлигини йўқотади, деб ҳисоблардилар. Аммо, жамоатчиликнинг нуктаи назарига кўра, ҳар қандай нозик масалаларда ҳам Карнеги тамойиллари устун бўлиб келган ва у "биринчи рақамли руҳшунос" сифатида қолаверади.

Эътиборингизга Дейл Карнегининг энг машҳур тамойилларини ҳавола этамиз.

Одамга ёқимли бўлишнинг 6 қоидаси:

1- қоида. Бошқалар билан самимий, сидқидилдан қизиқиб кўринг.

2- қоида. Муомала пайтида табассум қилинг.

3- қоида. Эсингизда бўлсин, кишининг ўз номи ҳар қандай тилда энг ширин ва муҳим товушлар йиғиндиси саналади.

4- қоида. Сабрли тингловчи бўлинг. Бошқаларни ўзи тўғрисида гапиришларига қизиқтиринг.

5- қоида. Ҳамиша, ҳамма вақт суҳбатдошингиз қизикадиган мавзуда гапиришга ҳаракат қилинг.

6- қоида. Суҳбатдошингизни ўз қадр-қимматини англашга, ўзининг иззат-нафсониятини баланд тутишга ишонтиринг, бу ишни чин юракдан самимий адо этинг.

Одамларни ўз нуктаи назарингизга мойил этишга ундовчи 12 қоида:

1- қоида: Ҳеч қачон баҳслашманг. Тортишувда баланд келишнинг яғона усули — ундан воз кечишдир.

2- қоида: Ҳамсуҳбатингиз фикрига хурмат бажо келтиринг. Одамга ҳеч қачон "сен ноҳақсан" деманг.

3- қоида: Агар сиз ноҳақ бўлсангиз, бунга тез ва қатъий равишда иқроор бўлинг.

4- қоида: Гапнинг бошиданок дўстона оҳангни асло қўлдан берманг.

5- қоида: Ҳамсуҳбатингизни дарров "ха" деб жавоб беришга мажбур этинг.

6- қоида: Кўпроқ вақт ҳамсуҳбатингиз гапирсин.

7- *қоида*: Майли, ҳамсухбатингиз бу фикр ўзига тегишли деб ўйласин.

8- *қоида*: Воқеа-ҳодисаларга сидқидилдан ҳамсухбатингиз нухтаи назари билан қаранг.

9- *қоида*: Ўзгаларнинг фикр ва хоҳишларига хайри-хоҳ муносабатда бўлинг.

10- *қоида*: Уларни юксак ҳис-туйғулар, мавзуларга даъват этинг.

11- *қоида*: Ўз ғояларингизни жиддийлаштириб, уларнинг самарали бўлишига эришинг.

12- *қоида*: Даъват қилинг, жонли ҳаракат қилишга унданг.

Одамларнинг иззат-нафсониятига тегмай, уларни ҳақорат қилмай, уларга таъсир этишда риоя қилинадиган 9 қоида:

1- *қоида*. Ишни ҳамсухбатингизни мақташдан ва унинг яхши жиҳатларини самимий эътироф этишдан бошланг.

2- *қоида*. Ўзгаларнинг хатосини тўғридан-тўғри эмас, балки билвосита кўрсатинг.

3- *қоида*. Даставвал ўз камчилик, нуксонларингиз ҳақида гапиринг, сўнгра ҳамсухбатингизни танқид қилишга киришинг.

4- *қоида*. Ҳамсухбатингизга буйруқлар бериш ўрнига унга саволлар беринг.

5- *қоида*. Одамларга ўз обрў-эътиборларини сақлаб қолишга имкон беринг.

6- *қоида*. Одамларнинг жуда кичик бўлса ҳам муваффақиятини эътироф эгинг, маъқулланг ҳамда ҳар бир ютуғини қайд этинг. "Баҳолашда самимий ва мақтовда бағрикенг бўлинг".

7- *қоида*. Одамларга яхши обрў-эътиборга сазовор бўлишлари учун имкон яратинг, токи улар буни оқлашга **ҳаракат** қилишсин.

8- *қоида*. Рағбатлантиришга урининг. Шундай тасаввур уйғотингки, хатога йўл қўйган киши хатосини енгил тарзда тўғрилайдиган, тузалган деб ҳис этсин; одамларни енгил деб ишга уринишларига унданг.

9- *қоида*. Шунга эришингки, одамлар сиз тавсия этган ишларни бажарганларидан хурсанд бўлишсин.

Оилавий ҳаётингизни бахтли қилишга оид 7 қоида:

1- *қоида*: Ҳархаша қилманг, айб топишга уринманг.

2- *қоида*: Ўз умр йўлдошингизни ўзгартирмасликка ҳаракат қилинг.

3- *қоида*: Асло танқид қила кўрманг.

4- *қоида*: Бир-бирингизга чин юракдан ўзингизнинг миннатдорчилигингизни билдириб туринг.

5- *қоида*: Бир-бирингизга иложи борича эътиборга молик мўъжазгина илтифотлар кўрсатинг.

6- қоида: Сертакаллуф, сермулозамат бўлинг.

7- қоида: Эр-хотинлик ҳаётига оид нозик муносабатлар тўғрисидаги яхшироқ китоб мутолаа қилинг.

Безовталиқдан ҳалос бўлишга оид 3 қоида:

1- қоида: Агар сиз безовталиқдан ҳалос бўлишни истасангиз, Уилям Ослер маслаҳатига амал қилинг: "Бугунги кундан ажратиб олинган жой"да яшанг. Келажакни ўйлаб, ҳадеб ҳаяжонга тушаверманг. Тинчгина хотиржам ухлайверинг.

2- қоида: Агар Бош ҳарф билан ёзиладиган Кулфат сизни таъқиб этиб, бурчакка тиқиб ташласа, Уилямс Ж.Кэрриэрнинг сеҳрли формуласини татбиқ этинг:

а) ўзингиздан: "мвн ўз муаммомни ҳал эта олмасам, энг нохуш аҳвол қандай бўларди?" — деб сўранг;

б) зарур бўлиб қолганда, ўзингизни энг нохуш ҳолатга фикран тайёрланг;

в) зарурат юзасидан муросага келадиган вазиятни фикран яхшилаш учун зарур тартибларни хотиржам ўйлаб олинг.

3-қоида: Безовталиқ соғлигингизга ҳаддан зиёд зарар келтиришини эсланг. "Безовталиқ билан курашишни билмайдиган ишбилармон одамлар ҳаётдан эрта кўз юмадилар".

Ишга доир муаммоларни ҳал этишнинг 3 қоидаси:

1- қоида. Далиллар тўпланг. Колумбия университети, Колумбия коллежи декани Хокс шундай деган: "Дунёдаги безовталиқнинг ярми муаммоларни ҳал этиш учун шарт бўлган ахборотларни тўлиқ олмай туриб, қарор қабул қилишга уринувчи кишилар томонидан содир этилади".

2- қоида. Далилларни синчиклаб таҳлил этгандан кейингина қарор қабул қилинг.

3- қоида. Қарор қабул қилгач, уни дарҳол амалга оширишга киришинг! Ўз қарорингизни амалга ошириш билан машғул бўлинг ва натижаларига боғлиқ бўлган безовталиқни "улоқтириб ташланг". Ўзингиз ёки хизматчилардан бирортаси муаммо туфайли безовта бўлаётган бўлса, қуйидаги саволларга жавоб ёзинг:

а) муаммонинг асосий моҳияти нимада?

б) муаммо қай тариқа юзага келган?

в) муаммони ҳал этишнинг қандай ўнғай томонлари бор?

г) сиз қандай ечимни тавсия этардингиз?

Дилгирликни бартараф этишга доир 6 қоида:

1- қоида: Дилгирликни ҳаётингиздан чиқариб ташлаш учун доимий равишда банд бўлинг. Фаолият билан банд бўлиш руҳиятдан ғамгинликни қувиб чиқаришнинг энг яхши дорисидир.

қоида: Ҳар қандай арзимас майда-чўдаларга хафа бўлаверманг. Уларга асло йўл берманг — майда-чўдалар ҳаётда худди, чумоли мисоли бахтингизни барбод қилиши мумкин.

2- қоида: Ташвишлардан халос бўлиш учун йирик сонлар қонунидан фойдаланинг. Ўзингиздан: *"бу воқеа қай тарзда юзага келди?"* — деб сўранг.

3- қоида: Муқаррар юз берадиган ҳолат билан ҳисоблашинг. Агар у ёки бу воқеани ўзгартириш қўлингиздан келмаса, ўз-ўзингизга: *"бу шундай, бошқача бўлиши мумкин эмас"*, деб айтинг.

4- қоида: Дилгирликка "чеклагич" ўрнатиш. У ёки бу воқеа қандай ташвишларга арзийди — ўзингиз ҳал этиш ва ортиқча безовта бўлманг.

5- қоида: Ўтмиш ўз марҳумларини кўмаверсин. Қипиқни асло арраламанг.

Рухий осойишталик ва бахт топишга оид 7 қоида:

Ўз онг-шуурингизни хотиржамлик, мардлик, соғлиқ ва умидворлик ҳақидаги фикрлар билан тўлдириш ахир бизнинг ҳаётимиз у ҳақдаги фикрлардан иборат-ку!

1- қоида: Ҳеч қачон душманларингизнинг қўлидаги шамларни ёқишга уринманг, чунки сиз улардан кўра кўпроқ ўзингизга зарар етказасиз. Генерал Эй зенхауэрдай ҳаракат қилинг: ўзингиз ёқтирмаган, яхши кўрмаган одам тўғрисида бирор дақиқа ҳам ўйламанг.

2- қоида: **а)** миннатдор бўлмаганлардан хафа бўлиш ўрнига унга тайёр туринг; **б)** эсингизда бўлсин, бахтга сазовор бўлишнинг ягона йўли, бу — миннатдорчилик қутмаслик, балки хурсандчилик учун хайр-саховат қутишдир; **в)** ёддан чиқарманг: миннатдорчилик, бу — феъл-атворнинг шундай белгисики, у фақат тарбия натижасида юзага чиқади, шу сабабли, агар истасангиз, болаларингизга яхшиликни қадрлашни ўргатинг.

3- қоида: муваффақиятларингизни ҳисобга олиб боринг, қўнгилсизликларни эса мутлақо эсан чиқаринг.

4- қоида: бошқаларга тақлид қила кўрманг: ўзингизни топинг ва ўз-ўзингиз билан бирга бўлинг. Машҳурлардан бири айтганидек: *"Нафрат — жаҳолат, тақлид эса — ўз-ўзини ўлдиришдир"*.

5- қоида: агар тақдир сизга лимонни муяссар кўрган бўлса, сиз ундан лимонад ясанг.

6- қоида: Ўзингиздаги кўнгилсиз ҳодисаларни унутинг, бошқаларга бахт улашишга ҳаракат қилинг. "Бошқаларга мурувват кўрсатар экансиз, биринчи навбадда сиз ўзингизга ёрдам берган бўласиз".

Танқидни бартараф этишга доир 3 қоида:

1- қоида: Ноҳақ танқид айрим ҳолларда ниқобланган хушомад ҳисобланади. У баъзан сиз туфайли қўзғалган нафрат ва ҳасадни ҳам англатади. Ўсингизда бўлсин, ҳеч ким ҳеч қачон ўлик итни урмаган.

2- қоида: Кучингиз етган ишни қилинг, сўнг эски соябонингизни олинг, майли, танқид ёмғири унга ёғаверсин, фақат ёқангизга тушмаса бўлгани.

3- қоида: Ўзингиз йўл қўйган хатги-ҳаракатлар рўйхатини тузиб чиқинг ва ўзингизни ўзингиз танқид қилинг. Ҳали баркамолликдан узоқ эканмиз, келинг, Э.Х.Литгл каби йўл тутайлик. Бошқалардан беғараз, фойдали ва конструктив — асосли танқидни сўраб олайлик.

Агар сиз ухлай олмасангиз...

Сэмюэл Унтермейердан намуна олинг. Ўрнингиздан туриб ишланг ёки уйқунгиз келгунга қадар мутолаа билан машғул бўлинг.

Ёдингизда турсин, ҳали ҳеч ким кам уйқуликдан ўлмаган. Одатда уйқусизликдан кўра ундан келадиган безовталиқ кўп зарар келтиради.

Ўз танангизни бўшаштиринг.

Жисмоний машқларни амалга оширинг. Ўзингиз- ни жисмоний толиқишдан шу даражага келтирингки, тетиклик даражасида бўлманг.

Сўзлашувда муваффақият қозонишга оид 7 қоида:

1. Одамлар билан муомалада сизда тўртта усул мавжуд. Улар биз ҳақимизда *нима қилишимиз, қандай қарашимиз, нимани гапиришимиз* ва буни *қандай қилиб гапиришимиз* бўлиб, ана шунга қараб ҳукм чиқаришади. Кўпинча биз гапираётган сўз, тилдан қандай фойдаланишимизга қараб, баҳо берадилар.

2. Сизнинг гапириш ҳолатингиз муайян даражада даврангизга ҳос одамлар билан муомала тарзингизни англатади. Шундай экан, адабиётнинг улуг арбоблари билан дўст тутининг. Шундай қилсангиз, ақлингиз сезилмас тарзда ва муқаррар равишда бойиб боради ва гапириш услубингиз қандайдир даражада шерикларингиз ҳолати ва обрў-эътиборини ифодалайди.

Харобадан чиққан машхурлар

3. Газета ўқишдан бутунлай воз кечиш керак эмас, аммо унинг мутолаасига ҳозиргига нисбатан икки баробар кам вақт сарфланг.

4. **Луғат** билан ўқинг. Нотаниш сўзларни ахтаринг.

5. Луғат ёрдамида бу сўзни муомалага киритишга ҳаракат қилинг, уни хотирангизда муҳрлашга урининг.

6. Ишлатган сўзларингизнинг келиб чиқишини ўрганинг. Бу сўзларнинг келиб чиқиш тарихи зерикарли ва қуруқ гап эмас, балки у анчагина завқ-шавққа тўла.

7. Сийқаси чиққан ва кўп ишлатилган сўзлардан ҳадеб фойдаланманг. Ўз фикр-мулоҳазаларингизни ифодалашда аниқ бўлишга ҳаракат қилинг. Фақат "чиройли" эмас, назокатли, ноодатий, ёқимли, нафис, нафосатли, гўзал, мафтункор, ҳашаматли, ажойиб каби сўзлардан фойдаланиш мумкин.

8. Сийқаси чиққан, масалан, "бодринг каби совуқ" каби ўхшатишларни ишлатманг. Янги сўзлардан фой- даланишга ҳаракат қилинг, ўзингизга хос ўхшатишлар яратинг.

РОКФЕЛАЕР ТАНГАЛАРИ

Жон Рокфеллер "Систем мэгэзин" журнали саҳифаларида "Колородо фьюэл энд айрон" компаниясининг молиявий аҳволини тушунтириш учун кўргазмали воситалардан қандай фойдаланганини шу тарзда айтиб берган эди:

— Мен бир куни улар ("Колородо фьюэл эндайрон" компанияси ишчилари)дан, Рокфеллер ўз компаниясидан жуда катта даромад оляпти, деб эшитиб қолдим. Бошқалар ҳам айнан шундай деяётган экан уларга. Мен бу кишиларга ҳақиқий аҳволни тушунтирдим. Мазкур компания билан ўн тўрт йилдан бери алоқада бўлсак-да, улар акцияларимизга бир цент ҳам тўламаганликларини кўрсатиб бердим.

Мазкур учрашувлардан бирида мен уларга ушбу компаниянинг молиявий аҳволини яққол намоиш этдим. Стол устига бир нечта танга қўйдим. Сўнг уларнинг бир қисмини сидириб туширдим, чунки бу ишчиларнинг иш ҳақини билдирар эди. Компаниянинг биринчи мажбурияти эса иш ҳақини тўлашдан иборат. Сўнггра яна бир нечта тангани олиб ташладим, улар хизматчиларнинг маошини ифодаловчи рамзлар эди гўё. Шундан сўнг бир нечта тангаларни кўрсатдим, улар директорлар моянасини кўрсатарди.

Шундан сўнг акция тутувчилар учун ҳеч қандай танга келмади. Ана шунда сўрадим:

— Шу адолатданми, биз ҳаммамиз ушбу корпорацияга шерикмиз, аммо уч шерик озми-кўпми даромад олади-ю, тўртинчи шерик эса ҳеч вақо ололмайди?

Жисмоний ва руҳий саломатликни, узоқ умрни ва атрофдагиларнинг иззат-хурматини пулга сотиб олиш мумкинми?

Жон Рокфеллер фаол бнзнесни тарк этганидан кейин асосий мақсади соғлом тана ва руҳга, узоқ умрга ва атрофдагиларнинг хурмат-иззатига сазовор бўлишдан иборат бўлган. Аммо буларнинг барини пул ҳал қилар эдимиз? Маълум бўлишича, ҳал этар экан! Мана, Рокфеллер нималар қилган эди (ўйлаб кўринг, балки буларнинг сизга ҳам аҳамияти бордир):

Шундай қилиб, Рокфеллер:

— ҳар якшанба куни баптистлар черковига бориб, ибодатни адо этар, ҳар кунги кундалик ҳаётга татбиқ этиш мумкин бўлган тамойиларни чуқур ўзлаштириш мақсадини белгилаб қўяр эди;

— тунда саккиз соат ухлар ва ҳар куни кундузи "қуш уйқу"ни канда қилмасди. У дам олиш ёрдамида соғлиқ учун ҳалокатли ҳисобланмиш чарчоқдан халос бўларди;

— у ҳар куни ванна ва душ қабул қиларди. Тозаликка ва ташқи кўринишнинг шинамлигига риоя қилар эди.

— Флоридага кўчиб ўтди, у ердаги иқлим соғлиқни мустаҳкамлаш ва умрни узайтиришга катта имкон берарди.

— Рокфеллер уйғун, яхши мутаносиб ҳаёт кечирди. Унинг ҳар кунлик сеvimли ўйини гольф бўлиб, тоза ҳаво ва қуёш нуридан баҳра олишни таъминлар эди. Рокфеллер хонадаги ўйинлардан, ўқиш ва бошқа хайру саховатга доир машғулотлардан бебаҳра қолмасди.

— Рокфеллер секин овқатланар, шошмасдан, қунт билан барини чайнаб ютар эди — бу пайтда сўлақлар асосан майдаланган таом билан оғизда аралашиб кетарди. Бундай аралашма жуда яхши ҳазм бўлар эди. Боз устига таом уй ҳароратида истеъмол қилинарди. Ошқозон ўта иссиқ ёки совуқ таомлардан авайланиб, ошқозоннинг ҳазм қилиш деворлари иссиқ ва совуқдан сақланарди.

— ақл ва руҳ учун керакли витаминлар асло эсдан чиқмас эди. Ҳар бир таомни истеъмол қилишдан олдин албатта ибодат қилинарди. Тушлик пайтида Рокфеллерда бир одат бор эди: у котибидан ёки меҳмонлар, ёки оила аъзоларидан бирига Муқаддас китобдан оятлар, газета, журнал, китоблардан илхом бахш этувчи, руҳлантирувчи шеър ёки мақола ўқиб беришни илтимос қилар эди.

—Рокфеллер шифокор Хэмилтон Фиск Бигтарнинг бутун иш кунини тўлиқ банд қилар эди. Бигтарга, Жон Рокфеллер ўзини соғлом, бахтли ва фаол ҳис этса, шуни ҳисобга олиб, ҳақ тўлар эдилар. Бунга шифокор ўз беморини мотивация йўли билан тетик ва умидвор тарзда дунёни идрок этиш, қувватлаш туфайли эришган эди. Натижада Рокфеллер 97 ёшгача умр кечирди.

—Рокфеллер мерос бўйича атрофдагилар билан оила аъзолари орасида совуқчилик тушмаслиги учун ақл билан иш кўрган. У бойлигини қисмларга бўлиб, улар- нинг заруриятига қараб тақсимлаган эди.

—Дастлаб Рокфеллернинг келтирган сабаблари худбинликдай кўринган. У яхши обрў-эътибор, нуфуз қозонишга интилди. Аммо кейинчалик бари ўзгариб кетди. Саховатни намоён этиб, Рокфеллернинг ўзи ҳам саховатли инсонга айланди. Хайр-саховати, муруввати ҳамда филангроплик (мухтожларга шафқатли, хайр-саховатлилик) фаолияти оқибатида у жуда кўплаб киши- ларга соғлиқ ва бахт-саодат улашди, ўзи ҳам саломатлик ва бахт-икболга муяссар бўлди.

—Рокфеллер томонидан таъсис этилган фондлар янги ва янги авлод одамларига фаровонлик келтирмоқда. Ўзининг ҳаёти ва иуллариини Рокфеллер хайр-саховат, яхшилик воситасига айлантирган эди.

Мустаҳкам соғлиққа эга бўлиш учун бойлик тўплашнинг асло ҳожати йўқ. Аммо муваффақиятли натижаларни қўлга киритишда бошқа ингредиентлар, яъни ажралмас таркибий қисмлар керакки, улар орасида муайян билимлар мавжудлиги тиббий соҳада ниҳоятда мақсадга мувофиқдир. Ўзининг саломатлигига нисбатан бепарволикка мутлақо йўл қўйиб бўлмайди.

ХУДБИНЛИК ВА ЭНГ ОММАБОП ЖУРНАЛ

Бундан бир неча йил муқаддам "Америкен мэгэзин" номли журнал тиражи бирданига ошиб кетди. Нашр ададининг бу тарзда кескин кўтарилиши матбуот оламида рўй берган энг шов-шувли ҳодиса эди.

Бунинг сири нимада? Ҳамма гап жаноб Жон Д.Сиддал ва унинг ғояларида эди. Сиддал авваллари мазкур нашрнинг машҳур замондошлар таржимаи ҳоли бўли- мини бошқарарди. Ўшанда бу жаноб шундай деган эди:

— Билиб қўйинг, одамлар худбин бўлишади. Улар, асосан, ўзлари билан қизиқадилар. Ҳукумат темир йўлларга эгалик қилиши керакми-йўқми, деган масалалар одамларни ҳадеганда безовта қилавермайди, бироқ улар қандай қилиб муваффақиятга эришиш, қандай қилиб катта маош олиш мумкин, қандай қилиб соғлом бўлиш керак, деган масалаларни билишни ниҳоятда хоҳлайдилар. Агар мен "Америкен мэгэзин" журналига муҳаррир

бўлганимда, журналхонларга тишларни қандай қилиб эҳтиётлаш, ваннани қай тарзда қабул қилиш, ёз пайтида уйни қандай салқинлатиш кераклигини, қай йўл билан яхши жой олиш мумкин, хизматчилар билан қандай муомала қилиш, уйни қандай сотиб олиш, қандай қилиб эслаб қолиш ва ҳоказо тавсияларни саҳифаларда бериб борардим. Одамлар ҳамииш, ҳамма вақт таржимаи ҳоллар акс этган ҳикояларга ҳам кизиқишади. Шундай экан, бадавлат кишилардан бирортасига кўчмас мулк туфайли қай тарзда миллионлаб пул ишлаб топиш мумкинлигини ҳикоя қилиб беришини илтимос қилган бўлардим. Таниқди банк бошқарувчилари ва турли корпорация президентларидан улар оддий хизматчиликдан қандай қилиб ҳокимият тепасига ва бойлик чўққисига чиқишганини гапириб беришини сўрардим.

Ана шу гапларидан сўнг кўп ўтмай, жаноб Жон Д.Скддалл мазкур журналга муҳаррир этиб тайинланди. Ўшанда "Америкен мэгэзин"нинг тиражи жуда кам бўлиб, журнал зарарига ишлаётганди.

Муваффақият калити

Муҳаррирлик курсисига ўтирган Сиддалл юқорида нимаики деган бўлса, ўз иш фаолиятида ҳаммасини адо этди.

Натижа қандай бўлди, дейсизми? Ҳайратланарли даражада!

"Америкен мэгэзин" журнали икки юз минг, уч юз минг, тўрт юз минг, беш юз минг нусхага етди. Унда омма нимага қизикса, ҳаммаси чоп этиларди.

Орадан кўп ўтмай, "Америкен мэгэзин" бир ойда миллион, кейин эса бир ярим, икки миллион нафар ўқувчини ўзида камраб олди. Қарангки, журналнинг адад сони тўхтаб қолгани йўқ. У тўхтовсиз ошиб борарди.

Сиддалл ўз журналхонларининг худбинона кизиқишларини кўзғатиб қўйган ва бу билан муваффақият қозонган эди.

ЭСКИ УЙДАГИ МИЛЛИОНЛАР

Океанортида ўтказилган махсус тадқиқотлар кўрсатишича, ҳар тўртинчи америкалик миллионер 100 доллардан қиммат бўлмаган пойафзал кияди, ҳар ўнинчи миллионернинг эғнидаги костюм нархи эса 200 доллардан ошмайди. Фақат 50 фоиз миллионергина баҳоси 240 доллардан қиммат соат харид

қилишга, уч фоизи эса сотиб олганига ҳали 3 йил тўлмаган автомобиль минишга рози.

Дунёнинг бой одамлари орасида ўз мол-дунёси билан мактанмайдиган, кўпчиликка хос ҳаёт тарзини маъқул кўрадиганлар ҳам бор. Бундайларни "ғалати" ҳисоблайдилар. Бирок, тарих миллионерлар орасида пул сарфлашни ёқтирмайдиган ва ўта тежамкор кишилар бўлганига оид талай мисолларга эга. Улар ҳақида ўқиб, ёқангизни ушласангиз ҳам ажаб эмас. Эҳтимол, кимдир "тўғрида, ана шундай тежамкорлик туфайлигина миллионер бўлиш мумкин", деб ҳисоблар. Бирок, аслида тежамкорлик билан зикналик орасидаги чегарани ҳам билиш керакка ўхшайди. Психологияда яна шундай мезон ҳам борки, инсон ўзини нимадандир чекласа, тортса (масалан, "мана бу мева жуда қиммат, менга тўғри келмайди, олий мақом кўйлакка менга йўл бўлсин"), Коинот уни шу қадар чеклар экан. Акс ҳолда Генриетта Грин хонимга ўхшаб (қуйида ўқийсиз) бир умр зикна бўлиб ўтиш ҳеч гап эмас...

Оёққа тежалган пул

Дунёдаги энг зикна аёл — XX асрнинг даҳо молиячиларидан бири Генриетта Хоулэнд Грин эди. 1916 йилда ўзидан 100 миллион доллар (бугунги ҳисобда 20 миллиард доллар) қолдирган бу хоним сули ёрмасини иситишда плитадан фойдаланиш зарар келтиради, деб ҳисоблаб, бу борада оддий уй батареясидан фойдаланар эди.

У Чикагодаги бутун бошли кварталга эгалик қилса-да, ўзи умри мобайнида энг арзон уйда истиқомат қилган. Бир сафар эса 2 центлик почта маркасини излаш учун кечаси билан изғиб чиққан. Ваҳоланки, хонимнинг уйида миллион-миллион пул бор эди.

"Тежамкорлик" борасидаги энг кўп тарқалган гап-сўзларга эса бир воқеа сабаб бўлган: Генриетта нақ уч кун бепул шифохона излаб вақт ўтказгани учун шифокорлар унинг ўғлининг оёғини кесиб ташлашган.

82 ёшида эса Грин хоним уйидаги ошпаз аёл бир шиша сутга ортиқча пул тўлагани учун ҳушидан кетиб қолган.

Набира учун тўлов

30 йилча мукаддам ўзининг 4 миллиард доллари би- лан ер юзидаги энг бой-бадавлат киши ҳисобланган нефть қироли Жон Пол Гетти, ҳамма-ҳамма ишда "иқтисод" қиларди. Масалан, у ўзининг вилласи — боғли Харобадан чиққаи мишхурлар»

кошонасига ташриф буюрувчи меҳмонларнинг сўзлашувлари учун пул тўламаслик мақсадида ушбу вилласига махсус таксофон ўрнатган эди.

1973 йилда Гетгининг невараси Жонни ўғирлаб кетиб, тўлов талаб қилишди. Бағритош бува эса ушбу 17 миллион долларни тўлашдан бош тортди. Пол Гетти набирасининг қулоғини конвертга солиб юборишгандан кейингина жажжи Жонга раҳми келди. Бироқ шунда ҳам у зикналигига борди. У 2,7 млн доллар тўлади, холос.

Қирқ йиллик уй

"Форбс" рўйхатида иккинчи поғонада турган америкалик молиячи Уоррен Баффет (44 миллиард долларлик мавқега эга) ҳар доим Уоллстритни айланиб ўтиб, одмигина уйига йўл олади. У ўз доирасига хос бўлмаган бирмунча эски —автомобилида ўтирган бўлади. Машинасининг рақам белгиси эса ТНKFТУ, яъни "тежамкор". Дарвоқе, Баффет 40 йил муқаддам сотиб олган 30 минг долларлик уйи кичкина бўлиб, уни сотиш ҳақида ўйлаётгани ҳам йўқ.

Баффет ҳаётда камсуқум, сипо. Агар шахсий самолётини айтмаса, у бошқа ҳар қандай ҳашаматдан ўзини олиб қочади. Масалан, Баффет тезкор таом тайёрлаш тармоғида овқатланиб, бу тизимни ёқтириб қолди-да, уни таг-туги билан сотиб олдй. Ҳам тез, ҳам... арзон!

Мана сенга, автоулов!

Теига Рак ўров материаллари ишлаб чиқариш компанияси асосчиси — скан- динавиялик Ханс Раусинг узоқ вақт эски Могг 15 Мтог автомобилида юрдй. Фақат яқинда, аниқроғи, 3-4 йил олдин бу миллиардер (унинг бойлиги 8 миллиардан зиёд) ўз автоуловини алмашти- ришга қарор қилди. Ва у... 12 йиллик рус "Нива"сини сотиб олди.

Дарвоқе, Раусинг дўконларда жон-жаҳдини ишга солиб, савдо қилиши билан ҳам шуҳрат қозонган.

Мактабда бошланган бизнес

IKEA компанияси асосчиси, энг бой-бадавлат швед фуқароси Ингвар Кампрад (у 28 миллиард долларлик сармояга эга) мактабда бошланғич синфда ўқиган чоғида дастлабки кронни ишлаб топган эди. Қалам ва ўчир-ғичларни кўтарасига харид қилган бўлажак мебель магнати уларни ўз синфдошларига уч барабар қиммат нархда сотарди. Пулни эса сарфламай, жамғариб борди.

Бугун Кампрад арзон ресторанларда оқатланиши, оддий самолётларда учиши, автобусда қатнаши ва уч юлдузли меҳмонхоналарда тунаб қолиши билан янада танилган. Меҳнат таътилини эса у кадрдон Швециядаги кичикрок бирор дарёда балиқ овлаш билан ўтказди.

Ингвар ўзининг қўл остидаги ходимларидан ишлатиладиган қоғознинг иккала томонидан ҳам фойдаланишни талаб қилади. "Эски оромкурси ва ажойиб соат "ни инobatга олмаганда, унинг уйидаги барча мебель IKEA дўконидан келтирилган. Ингвар мазкур оромкурсидан неча йилдан буён фойдаланаётганини, яхшиси, ўзидан эшитинг:

— Мен ундан 32 йилдан фойдаланаман. Хотинимнинг айтишича, бу оромкурсининг матоси яроксиз ҳолга келган эмиш. Аслида эса у янги оромкурсидан сираям қолишмайди.

Сайт асосчиси

Энг оммабоп интернет сайтларидан бирининг асосчиси, собиқ россиялик, эндиликда Америкада истиқомат қилувчи Сергей Брин 11 миллиард долларга яқин пул ишлаган. Шунга қарамай, у уч хонали уйда яшайди, "Тойота"си эса унча қиммат ҳам эмас.

Бу миллиардернинг яхтаси ҳам, вилласи ҳам йўк. Енгил супер-автомобиль сотиб олмгани ҳақида гапир- масаям бўлади. "Тойота"си эса фақат бензин эмас, электрда юраётгани боис Брин учун қадрли. Ишга эса у, одатда,

роликда боради. Танаффус пайтларида автомобилларни сақлаш жойида роликли хоккей уйнайди.

Сергей Брин онда-сонда рус ресторанларига боради, холос.

Курумсоқ юлдузлар

Шоу-бизнеснинг айрим юлдузларини кундалик сарф-харажатлардан эҳтиёт бўлишга уларнинг бир неча миллионлик даромади ҳам тўсиб туролмайди. Дейлик, машҳур юлдузли жуфтлик бўлмиш Бекхэмлар оиласига хос таажжубли ҳол шундаки, поп-гуруҳининг собиқ хонандаси **Виктория Бекхэмни** трамвайда кўрганлар ҳам бор. Ўшанда у эри тўп сурадиган Манчестер стадионига йўл олган эди.

Ўзининг 18 млн. долларлик даромадига эга Бекхэм хоним немисларнинг арзон нархли Вие Кип шаробини маъкул кўради ва уни шахсан ўзи мунтазам равишда маҳаллий супермаркетдан харид қилади. Уст-бошга келсак, Виктория машҳур Уегзасе каби нуфузли савдо тармоғидан кўра, муддати тўлмаган векселни ҳисобга олиш ва ундан ушлаб қолинадиган ҳақ эвазига савдо қилувчи Малалап ҳамда унчалик серҳашам бўлмаган Тор стор дўконларидан кийим-кечак сотиб олишни лозим кўради.

Тижорий фаолияти 72 миллион доллар фойда келтирган таниқли кинорежиссёр **Майкл Уиннер** баъзида шишаси 6 минг долларлик шароб сипкоришни афзал кўрса-да, эски почта конвертларидан фойдаланишни сира қанда қилмайди. Қолаверса, эрталаблари тиш пастасини қоқиб-сиқиб олиш учун унинг идишини кўндалангига қирқиб, ичида паста зиғирчаём қолдирмайди.

Эстрада юлдузи **Мадонна** (у 150 миллион долларлик бадавлат хоним ҳам) ҳар бир центни ҳисоб-китоб қилишни яхши кўради. У Кенсингтондаги дангиллама ҳовлисида ўрнатилган телефондаги сўзлашувлар тўловини доимий равишда текшириб, телефондан шахсий манфаати йўлида фойдалангани учун хизматчининг иш ҳақидан пул ушлаб қолади.

Қуритилган... чой

Бундан бир неча йил муқаддам ўз ҳамкорини ўлдиргани учун британиялик миллионер Николас фон Хоогстратен ўн йилга қамалган эди. Унинг уйида тинтув ўтказган полициячилар журналистларга ғаройиб топилма ҳақида сўзлаб беришди. Хоогстратеннинг ошхонада бир неча марта фойдаланилган

чой қоғозхалталари ётарди. Миллионер уларни куритган, сўнг яна чой дамлайверган.

Орадан бир йил ўтиб, Хоогстратен озод қилинди. Бироқ унинг ўта зикналиги ҳақидаги гап-сўз тарқалиб бўлган эди ва бу овозалар ҳали-бери тинмаса керак.

Хоогстратен 800 миллион долларлик сармояга эгалик қилади.

Ажабтовур мерос ва никоҳ

Америкалик 23 ёшли актриса Уэнди Доркас миллионер-кинорежиссёр Рожер Доркасга турмушга чиққан эди. Эри Уэндидан салкам уч баравар катта эди. Актриса вақти-соати келиб, эри мулкни умумий мулкка айлантиради, деб кутди. Аммо орадан бир йил ўтиб, Рожер тўсатдан ҳаётдан кўз юмди. Адвокатлар унинг васиятномасини очганларида Уэнди ғазабдан титраб кетди. Мархум эри унга... 1 цент қолдирган экан, холос. Бошқа барча жамғармани Рожер Доркас... севимли ити Максимилианга ўтказиш ҳақида имзо чекиб, хужжат қолдирган эди.

Суд итнинг фойдасига ажрим чиқарди, лекин актриса миллионларни ўзида қолдиришнинг уддасидан чиқди ва у... Максимилианга турмушга чиқди. Гап шундаки, Доркас итига банкдан ҳисоб очганида унга ўз кўппагини АҚШ фукароси сифатида расмийлаштиришига тўғри келган, акс ҳолда тегишли солиқ тўловларини тўлаб бўлмасди.

Хуллас, актрисанинг ит билан никоҳи расмийлаштирилди ҳам, ахир Максимилианнинг хужжатлари жойида эди-да! Ниҳоят бу жонивор ўлгач, бойлик бутунича Уэнди Доркасда қолди.

БИЗНЕС ВА ОМИЛКОРЛИК: 20 ТА УСЛУБ

Халол йўл билан битмас-туганмас мол-мулк йиғиб бўлармикан? Бу борада бир-бирига қарама-қарши гап-сўзлар юради. Нимаям дейсиз: ҳар хил одамлар бўлганидек, фикрлар ҳам турли-туман. Қуйидаги маълумот эса инсонлардаги топқирлик, фикрлашдаги ўзига хослик ва дадиллик айрим қоидалардан анча-мунча афзал эканлигини кўрсатади. Биз тилга олмоқчи бўлган ушбу кишилар омилкорликлари туфайли муваффақият сари йўл очганлар.

1. Уларнинг биринчиси — Жек Велч. ForШпе журнали уни бежиз юз йилликнинг менежери сифатида қайд этмаган. Велч ўз вақтида Sepegal Elee1r1c компаниясини замонга мос ҳолда қайта ишлаб, бошқарувни 29 дан 6 тагача қисқартирди. Анча-мунча ходимни ишдан бўша- тишга тўғри келди, албатта. Мазкур шафқатсиз усули учун Велчни "Нейтрон Велч" деб аташарди. Компания эса бундан ютди: унинг баҳоси 12 дан 280 миллиард долларгача кўтарилди.

Бундай ўсиш бош директори бўлган ҳар қандай фирмалардан фарқли ўлароқ, жиддий юксалиш ҳисобланади. Велч, шунингдек, корпорацияда ишга нисбатан расмийчиликка асосланмаган муносабатларни ўрнатди.

2. Apple ҳаммуассиси ва P1xаg анимация студияларидан бирининг асосчиси Стив Жобс нафақат муваффақиятли менежер, балки... муртад ва бунёдкор сифатида ҳам танилган. FoПипе журнали уни "дунё миқёсидаги маданиятли гуру" деб топди. Ахир, Стив Жобс туфайли бутун бошли дунё ишлайди ва ишламоқда.

Бироқ манманлиги, қўл остидагиларнинг хизматини суиистеъмол қилиши, уларнинг ишига ҳамиша ҳалақит бериши, жаҳл устида ходимларни ишдан бўшатавергани учун Жобс танқид ҳам қилинади. Қолаверса, бу жанобни ўз "Мерседес"ини ногиронлар жойида қўйганлик каби кичик қоидабузарликларда айблашади. Эҳтимол, Жобс унга ҳамма нарса мумкин, деб ҳисобласа керак, дарвоқе, бу менежернинг хусусий сармояси 20 миллиард долларга яқин.

3. Сэр Ричард Брансон ўзининг биринчи грампластинка дўконини 1972 йилда Лондонда очган эди (ўшанда у бор-йўғи 22 ёшда бўлган). Брансон Уйдт Кесогёздаги илк шартномасини қўшиқчи Майк Олдфилд ва Британия панк-рок пешқадами Sex P18(о1з гу- руҳи билан тузган, бунинг натижасида миллионлаб пластинкалар сотилган эди. Дарвоқе, мазкур гуруҳ билан бирортаям муассаса битим тузишни хоҳламаганди.

Упдт тамғаси остида овоз ёзиш студияси, пластинкалар дўкони ва, ҳатто авиайўналишлар фаолият юритар эди. Ишчанлиги ва жасурлиги боис Бренсон ишбилармон магнат ва ўйламай иш тутадиган тадбиркор сифатида донг таратди. У "Дўстлар", "Пляж патрули" каби кўплаб телешоуларда пайдо

бўлиб қоларди. Ажабланарлиси, сэр Ричардга қарашли космик кема ҳам бор. У чўнтакда катта пул ва бизнесда муваффақиятга эришиб ҳам абжир шумтака бўлиш мумкинлигини исботлаган.

4. Навбатдаги ишбилармон — Сэм Уолтон. "Америкада тайёрланган" номли автобиографик китобида у ўзининг қоидаларига рия қилмайдиганларни ҳурмат қилишини ёзган.

Айнан Уолтоннинг ишга таваккалчи билан ёндашганлиги боис Шагг-Маг1 супермакетининг бутунжаҳон тармоғи бунёд этилди. 2002 йилда мазкур корхона дунёдаги энг йирик корпорация деб тан олинган.

5. Билл Гейтс. У бир вақтлар Гарвард университетини ташлаб кетган (буни кўпчилик билса керак). Гейтс ҳам Уолтон сингари таваккал қилиб, синфдоши Пол Аллен билан унча катта бўлмаган Мисгозой компаниясига ўзини бахшида этган. Билл дастурий таъминот тузиш амалиётига ўзгариш киритди: уни пуллик қилиб қўйди. Ушбу ўзгариштиришлар туфайли бугун биз би- ладигаи ПО индустрияси пайдо бўлди.

6. Ўз миллиардларини кўчмас мулклар орқали мустақил равишда топган магнат Дональд Трамп молиявий қоидаларни ўзи жорий қиладиган инсон саналади. Айримларнинг айтишича, унинг луғатида "ачиниш" ёки "сахийлик" деган сўзлар йўқ. Ҳатто Трамп имиджи — бировга яхшилиқни раво кўрмайдиган даражада (буни барча фотосуратлари орқали сезиш мумкин).

Оммани эса бу миллиардернинг Ивана Трамп билан ажрашуви ва модель Мелания Кнаусс билан топишганидан кўра ишдаги битимлари ҳамда муваффиқли бизнеси кўпроқ қизиқтиради.

7. Ford! Molog Сотрапу асосчиси ва конвейерлар ихтирочиси Генри Форд аслида ноанъанавий бизнес пешқадами бўлган. У кенг оммага мўлжалланган автомобиль ишлаб чиқаришни ўйлаб топди ва бу билан сармоядорларни ҳайратга солди. Форд завод ишчиларига кўп маош тўлар ва ўз ихтиросини рағбатлантирувчи иш ҳақи тизими сифатида эълон қилган эди. У шу тарзда мохир ва уқувли ишчиларни жалб қилар ва корхонада ушлаб турарди. Форд ходимларнинг турмуши ҳақида бош котиар, у фаровон турмуш тарафдори эди.

8. Навбатдаги тадбиркор Рэй Крокнинг иши Фордники каби эди. У ялпи бозорга сифатли маҳсулот (озик- овқат) етказишга интилди. Крок кичикрок оилавий бизнес (автомобиль ҳайдовчилари учун ресторан)ни кўпмиллиардли корхонага айлантирди. Айнан Крок боис ресторан саноатида инқилоб рўй берди: у маҳсулот тайёрлашнинг метин қоидасини яратди, гамбургерлар со- тувини эса илмга айлантирди.

Мс ресторанини Крок ташкил қилмаган, аммо ушбу тармоқ доврўғини бутун дунёга ёйган айнан у бўлади. Франшиз хўжайинлари курсларини тугатган ва шаходатномага эга бўлишлари шарт.

Бироқ Форддн фаркли ўларок, Крок ўз ходимларига ғамхўр эмас. Унинг хизматчилари кам маош олишарди.

9. Ли Ка Шинг — америкача орзу тимсоли. У тинимсиз меҳнат қилиб, жиддий қарорлар қабул қилди ва бойиб кетди. Ҳонгконгда истиқомат қиладиган хитойлик бу жаноб — 20 миллиард доллардан зиёд сармоя эгаси. Ҳа, олий маълумотли бўлмаган инсон учун бу чакана кўрсаткич эмас.

Шинг бойлиги билан мақтанмайди — у арзон соат тақиб, арзон пойафзалда юради. Бизнесда ўзини интизомга бўйсундириши ва тиниқ ақли эса "Супермен" деб лақаб орттиришига сабаб бўлган. Ли Ка Шинг қолиплаган намуна эмас, балки бизнес бошқарувидаги шарқ ва ғарб анъаналарини ҳамоҳанг тарзда бир-бирига айғунлаштирган исондир.

10. Медиумагнат Руперт Мердок — дунё миқёсидаги энг нуфузли жаноблардан бири. Согрогайоп, Ғох Иешз ва Уогк Роз компаниялари соҳиби бўлган Мердок дунё бойлари орасида нуфузли ўринни эгаллаган.

Жаноб Мердокни оммавий ахборот воситаларига жуда катта босим ўтказганликда (асосан, ўзига тегишли ОАВ орқали эскича сиёсий қарашларни тарғиб этишда) танқид қилишган. У бутун фаолияти мобайнида ўз сиёсий қарашларини ахборот узатиш соҳаси ёрдамида мувозанатда ушлаб турган.

11. 2005 йили — вафоти арафасида Керри Пакер Австралиядagi энг бадавлат одам ва компаниясининг асосий акциядори эди. У марҳум отасидан қолган медиаимперияни ўзига мерос қилиб олганди. Аслида бу мерос оилавий жанжаллар туфайли океанортига кетиб қолган акаси Клайдга ўтиши керак эди.

Жаноб Керри Пакер Руперт Мердокнинг жиддий рақобатчиси ҳисобланарди. Унинг ҳаёти ҳамиша ғийбатлар ва бир-бирига зид маълумотларга тўла эди. Пакер солиқ тўловини яширишда, уюшган жиноятчиликда ва наркотиклар сотишда гумон қилинган. Ушбу айблар ўз асосини топмаган бўлса-да, Австралиядa уни ҳанузгача жиноят олами вакили сифатида ёдга олишади.

12. Хилтоннинг кўпмиллионли империяси меросхўри Пэрис Хилтон — жанжалкаш шахс. У Гиннесс рекордлар китобига ҳам киритилган. A55oc1a1;ec1 Pгезз/АОБ ўтказган сўровнома натижасига кўра эса Пэрис энг ёмон иккинчи модель деб топилган. Бундай манфий машҳурлик Пэриснинг жўшқин ва ихтирочи эканлигига гувоҳлик бериши мумкин. У миллионларни, ҳатто таниқли кишиларга етказадиган муаммолар орқали ишлаб топган. Бу — сархуш ҳолда кечаларга ташриф буюриш, беҳаё лавҳаларни суратга олиш ва сурункали масъулиятсизликдан иборат ишлардир.

Хилтон хоним бизнес билан машғул, у альбом чиқарган, ўз таржима ҳолини чоп эттирган, бир қанча фильмлар ва телешоуларда суратга тушган.

Бироқ навбатдаги битта кечада иштирок этиб, кўп пул (тагин юз минглаб доллар) топиш мумкин бўлса, бундай инсонга бизнес на ҳожат экан?!.

13. Шотландиялик камбағал муҳожир Эндрю Карнеги бизнесдаги ўзгаришларга зарурат борлигини англаб, Америкада энг бой одамга айланди. У янги бозор муносабатларига мослашди, уларни ўрганди ва янги технологияларга пул тикди. Натижада катта муваффақиятга эришди (Эндрю Карнеги ҳақида олдинги саҳифа-ларда ўқигансиз).

14. 2002 йилдан 2007 йилгача Ноше Вох ОШсе компанияси бош директори бўлган Крис Альбрехт телесаноатда тўнтарилиш қилди. Айнан у туфайли НВО каналида "Сопрано авлоди", "Мижоз ҳамиша мурда" каби сериаллар пайдо бўлди.

Альбрехт — узокни кўра олувчи намунали раҳбар. "Бу телевидение эмас, бу — НВО" деган шиорни у аслига мувофиқ тарзда қабул қилган.

^у 15. Майкл Делл компьютер саноатида янгилик олиб кирган таниқли инсонлардан бири ҳисобланади. У ўз бизнесида воситачиликдан халос бўлиб, дастурларни мижоз-ларга тўғридан-тўғри сотадиган бўлди. Кейинги имтиёзлардан бири шуки, мижоз электрон почта ёки телефондан фойдаланиб, қандай компьютер керак бўлса, айнан шуни ишлаб чиқариш учун буюртма бериши мумкин.

Делл — дунёдаги энг бадавлат кишилардан бири. Айрим рақобатчилар унинг бизнес моделидан нусха олмоқчи бўлишди, бироқ улар ўша даражада муваффақият қозонишмади.

Жаноб Делл "РС" журнали томонидан "Йил одами", "ЛогШ" нашри томонидан "Америка бизнесидаги энг янги бош директор" ва "1пс" журнали томонидан эса "Йил тадбиркори" деб топилган.

16. Жефф Безос — электрон тижоратда янгилик қилган Ашахоп компанияси асосчиси. Безос туфайли электрон тармоқдан фойдаланувчилар интернет орқали китобга эга бўлишдан ташқари мусиқий дискдан тортиб, косметикагача бўлган харидларни ҳам амалга ошира бошлашди. Жаноб Безоснинг ўзи таъкидлашича, омади ва ички сезгилари орқали корхона муваффақиятга эришган.

Бу тадбиркор ҳамма вақт мижозларига кулоқ солар ва таваккал иш қилишга тайёр эди (шу боис компанияда ҳар доим ҳам иш рисоладагидек кетмасди). Ашагоп 60-йилларда оғир кунларни бошидан кечирган.

Вау ва Уабоо! каби бошқа икки компаниядан фарқ қилиб, Жефф Безос Ашахоп ташкил топганидан буён унинг бош директори ҳисобланади.

17. Бир эмас, икки инсон: Соод. ва Соод асосчилари Сергей Брин ва Лари Пейж. Уларнинг ҳар иккиси ҳам Стейфорд университетида фан номзодлигини олиш учун иш бошлашган эди, энди эса дунёнинг бадавлат одамларига айланишган.

РС ШогМ журнали Бринни ҳам, Пейжни ҳам интернет учун энг керакли инсонлар деб топди. Соодle компаниясидан ташқари улар Tesla Motors — электр транспорт ашёлари ишлаб чиқарадиган замонавий автомо- биль стартапига сармоя тикишган. Шунингдек, бу дўстлар ўзаро биргаликда Boeing 767 ни маъмурлик самолётига айлантириш устида ишлашди. Дарвоқе, Брин ва Пейж ҳали-ҳануз университетдаги академик таътилда.

18. Ингвар Кампрад бутунжаҳон оқоа мебель тармоғини ташкил этгани билан машҳур. Харажатларни қисқартириш ва мебелсозликнинг ўзига хос услубини ўйлаб топишга йўналтирилган сармоя компанияга муваффақият келтирди.

Кампраднинг ўзи тежамкорлиги билан ажралиб туради. Энг бадавлат европалик деган номга сазовор бўлганига қарамай, у эски YOYO автоуловида юришни ва арзон чиптали самолётларда учишни лозим қўради.

19. Стив Винн Аас-Вегасни ҳозирги кўринишга келтирган инсонлардан саналади. Уни баъзида "анти-Трамп" ҳам дейишади. Винн Те Мгаде, Тгеазиге каби бир нечта меҳмонхона ва казиноларни барпо қилган ва бошқарган. Ўз коидаларини эса Вегасдаги ҳашаматли ва бежирим иншоотларига ўхшамаган Мупп Баз Уедаз қиммат лойиҳаси билан бузиб юборди. Меҳмонлар бепул ўйин-кулгидан баҳра олиш учун бино ичига киришлари лозим.

Вин 70-йилларда The CoMen Иидде! казиноси назорат пакетини қўлга киритгач иш бошлаган эди. У бинони тўлиқ қайта таъмирлаб, анча кенгайтирди ҳам.

20. УоиТиБе онлайнли ҳаммабоп видеохизмати 2005 йилда пайдо бўлган. У хаваскорлик видеолавҳаларини тарқатишда қулай бўлиши учун бир гуруҳ дўстлар то- монидан ўйлаб топилган эди. Кейинги йили Сооде компанияси стартапни 1,65 миллиард долларга сотиб олди. Мазкур хизмат асосчиларидан бири, бош директор Чед Мередит Херли Сооде сайти сотувидан яхшигина да- ромадни қўлга киритди. Бу Сооде акциялари билан ҳисоблаганда, 345,6 миллион долларга тенг. Ушбу миқдор яна бир ҳаммуассис Стивен Ченнинг даромадидан 20 миллион ва жамоадаги учинчи инсон Жавод Каримникдан уч карра кўп.

Херли, шунингдек, PayPal тўлов тизими логотипини яратгани билан ҳам машҳур. Ўттиз ёшли бу йигитча одамлар дунё миқёсида бир-бирлари билан тармоқ орқали қандай муносабатда бўлишларига ёрдам берди.

УОРРЕН БАФФЕТ. 10 ҚОИДА

Уоррен Баффет — сармоялар дунёсида энг таниқли ва энг бадавлат инсон. У акциялар орқали пул жамғарган. тақдимотига кўра, миллиардерлар рўйхатида Уоррен Баффет Билл Гейтсдан кейинги иккинчи ўринда туради. Унинг бисоти бир неча ўнлаб миллиардни ташкил этади. Қуйида Уоррен Баффет ўғитлари билан ганишамиз...

Уоррен Баффетнинг биринчи тамойили: "Бирор ишга маблағ тикиш нимагадир маблағ сарфлаб, эртага уни кўпроқ олишдан иборатдир".

Уоррен Баффет ҳамиша камтарона яшашни маъқул кўрган: у дабдабали коттежда истиқомат қилиб, қиммат ресторанларда овқатланишдан кўра ҳар бир чакани акцияга тиккан. Шу тариқа 35 йил мобайнида 100 минг долларлик миқдори 200000 фоизга оширган.

Иккинчи тамойил: "Маҳсулотлари шахсан ўзингизга ёққан компаниянинг акцияларини сотиб олинг".

Бир вақтлар Уоррен Баффет ўзининг севимли устараси бўлмиш "Жиллет" ишлаб чиқарадиган компаниянинг 9 фоизли акцияларини харид қилган.

Учинчи тамойил: "Ўзингиз тушунмайдиган соҳага ҳеч қачон пул тикманг".

Таҳлилчиларнинг баҳоси ва тавсияларига, шунингдек, об-ҳаво маълумотларига қулоқ солиш мумкиндир, аммо уларга 100 фоиз ишониш ярамайди. Шундай экан, сизнинг шахсий нуқтаи назарингизга кўра ўзингизга гушунадиган жабҳага пул гикинг.

Тўртинчи тамойил: "Ҳеч қачон зарар кўриб ишлаётган корхоналарга нисбатан кўнгилчанлик қилманг".

Ёки ўзингизга ёқмаган муассасаларга ён босманг. Дейлик, қандайдир энергия компаниясига пул тиккан сиз ва қишда энергия инқироzi юз бериб, мазкур компания ўзини ўнглай олмай қолади. Беҳудага асабий- лашмай, тезда ушбу акцияларни сотиб юборинг, бу билан пулларингизни тушунарсиз компания комидан халос қилган бўласиз.

Бешинчи тамойил: "Ҳар қандай ўсувчи акция ортида муваффақиятли бизнес туради".

Хўш, кейинги 10 йил мобайнида қандай акциялар ўси? Кимлар учундир "қора олтин" сўзи "миллионер" атамасининг синоними ҳисобланади. Шубҳасиз, хомашй бизнеси даромадли ва муваффақиятли бизнес, шу боис

акциялар ўсади. Умуман айтганда, савдогарларнинг кўпчилигига аён нақли шундай жаранглайди: "нарх ҳаммасини ҳисобга олади". Агар компанияда бари маромида ва даромадлар ошадиган бўлса, акцияларнинг ўсиши муқаррардир.

Олтинчи тамойил: "Пуллариингизни халқаро тармоқдаги бизнесга тикинг".

Бунинг учун ҳам, аввало, ўша соҳани яхшилаб билиб олиш, маълумот тўплаш талаб қилинади. Хорижий компаниялар билан ишлаш учун маълум кўникма ва амалиёт бўлиши лозим.

Еттинчи тамойил: "Бозорда ғолиб акциялар мавжуд ва уларни топа билиш керак".

Маълум қоидага кўра, бошқа компанияларга қараганда қандайдир муассасалар ҳамиша тез раванқ топади. Масалан, бир корхона акциялари 20 фоизга ўсди, нефть акциялари эса жойидан жилмади, шу боис дунё миқёсида нефть акциялар нархи ошмади.

Саккизинчи тамойил: "Агар ҳисоб-китоб асосида иш тутсангиз, бу — чўққига чиқишингиз муқаррар, дегани эмас, албатта. Лекин ҳар ҳолда ақлсизлик қомига тушмаган бўласиз".

Шубҳасиз, бозор таҳлили ва уларни қўллашнинг махсус услублари мавжуд: янги маълумотларни ўқиш, компания ҳисоб-китоби ва хомашё нархи жадвали билан танишиш мумкин. Таҳлилни ишга солинг, ана шунда сиз маълумотсиз сармоядорлар тўдасидан ажралиб чиқасиз ва, турган гапки, даромадингиз ўса бошлайди.

Тўққизинчи тамойил: "Энг муҳими — компаниялар тарихи".

Бафсет ушбу тамойилни бот-бот такрорлаб туришни яхши кўради. Унинг нуқтаи назарига кўра, сармоядорлар "кўзгунинг орқа томонига қараб", нуқул бир хил хатога йўл қўйишади. Улар маълум вақтдаги ҳолатга таянган ҳолда вазиятга баҳо бермоқчи бўладилар, бунинг натижасида эса ажойиб имкониятларни ўтказиб юборишади. Барча компанияларнинг қисқа вақт давомидаги ҳолатини эмас, балки ривожланиш тарихини кўра билиш керак. Мазкур тамойилни тушунмаганлар 1998 йилдаги инқирозни ёдга олишсин. Сармоядорлар йўқотилган фойда учун кўз ёши тўқаётганларида бозор нефть ва чет эл сармоясининг тезкор ўсишини бошдан кечирди..

Ўнинчи тамойил: "Илҳомланиш ҳовлиқмаликни қабул қила олмайди".

"Мен акциялар харид қилар эканман, эртага бозорда нималар бўлиши билан ишим йўқ, — дейди Уоррен Баффет. — Аммо яқин орада бозорда нима рўй беришини айтиш унчалик кийинчилик туғдирмайди". Далиллар билан тортишмаслик керак, дейишади. Ким билсин, эҳтимол, юқоридаги тамойиллар бўйича Баффет ноҳақдир?!

ЭНГ КАТТА РАҚАМ

"Сиз мени бадавлат, деб ўйлайсизми?"

Миллион доллар улкан миқдордек туюлади. Гўё шунча бойликка эга кишилар пулга чўмилиши керакдек туюлади. Аслида бупдай эмас. Ўгказилган сўровномалар натижасига кўра, фақат саккиз фоиз миллионергина ўзиёти ўта бадавлат ҳисоблар экан. 19 фоизининг айтишича эса, уларда ҳеч вако йўқ, гўё ҳаммаси солиқ тўлови, саломатликни асраш, фаровон турмуш тарзини қўллашга кетади.

Дарҳақиқат, бир миллион доллари бор кишилар, дейлик, йилига 300.000 доллар тўлов эвазига нуфузли гольфклубларга аъзо бўлишдек дабдабани ўзларига муносиб кўрмайдилар.

"Мен ...ни сотиб оламан"

Эҳтимол, миллионерлар 99 цент турадиган қоғоз сочиқларни харид қилишмас, бироқ улар иқтисод қилиш кераклигини жуда яхши билишади. 80 фоиз миллионерлар ҳашаматли харидлар қилишлари, арзонроқ маҳсулот қидиришлари ва шу кабилар ҳақида сўз юритишади. Ҳамма гап шундаки, кўплаб миллионерлар ўрта табақадан чиққан бўлиб, пулни беҳудага сарфламайдилар ва айнан шу одатга ўрганиб, унга ихтиёр-беихтиёр риоя қиладилар.

"Мен қарзга пул оламан"

Қандай кишилар миллионер бўлишади, биласизми? Айримлар даромад келтирадиган акцияларни ёки кўчмас мулкни сотиб олишади, кимдир таваккалчилик ўйин-ларида ўзини синаб кўради, яна бировлар эса оддий йўлдан кетадилар — ўз хусусий бизнесларини очадилар. Махсус сўровномалар таҳлилига кўра, миллионерларнинг ярми ўзларининг бизнеси эвазига бой-бадавлат кишиларга айланишган. Миллионерларнинг учдан бир қисми йирик корпорацияларда иш бошлашган ёки махсус профессионал

таълим олишган. Бор-йўғи уч фоиз миллионергина ўз бизнесини ота-онасидан мерос қилиб олган.

Деярли барча миллионерлар бизнес қуришлари учун кредит ёки қарзга пул олишган ва уни эҳтиёткорлик билан ишлатишган.

"Менинг шахсий ёрдамчим бор"

Миллионер шинам ресторанда овқатланиш учун ҳеч қачон ўзи буюртма бермайди. Бу ишни унинг шахсий швейцари (дарбони) амалга оширади. Соатига 25 доллар (энг камида) эвазига ишлайдиган бундай замонавий ёрдамчилар қимматбаҳо ресторанларда қандай қилиб мижозларни "навбатсиз" ўтказиш ёки яхши шифокорга кўрсатишни жуда яхши билишади. Малакали дарбонлар ўз хўжайинининг талабини қондириш учун, керак бўлса, ер юзини ағдар-тўнтар қилиб юборишлари мумкин — муқаддас сув дейсизми, Мексиканинг камёб текила ичимлигими ёки Шимолий Испаниянинг маҳаллий хуштаъм сосикалари дейсизми, барини топиб беришга шай улар.

"Кўнгилчан бўлсанг, бойимайсан"

Жон Рокфеллер рақобатчиларини ўз бизнесларини унга сотишга мажбур қилган, агар рад этсалар касодга учратиши мумкинлиги билан қўрқитган. Билл Гейтс ҳам вақтида ўзининг МесгозоЙ компаниясини дунё миқё-сидаги йирик дастурий таъминот компаниясига айлантириш йўлида шафқатсиз эди.

Ҳа, кўпгина миллионерлар бизнес борасида "тўла-тўқис албаҳга айланишлари"ни тан оладилар. Уларнинг таъкиддашича, муваффақиятга эришиш учун рақобатчиларнинг томоғидан "ғиппа олиш лозим". Бироқ бизнесдаги шафқатсизлик уларнинг шахс сифатидаги ёмонлигини намоён этмайди. Аксарият миллионерлар — яхшигина оилапарвар бўлиб, ўз фарзандларини яхши кўрадида, хайрия ишлари билан ҳам шуғуланиб турадилар.

"Солиқ — омадсизлар учун"

Маълум қонун-қоидага кўра, миллионерлар давлат ғазнасини катта маблағ ҳисобига тўлдириб, солиқ тўлашади. Аммо иккинчи томондан, айрим миллионерлар солиқдан яшириладиган махсус ҳисобларга ҳам эга. Масалан, Америка солиқ хизмати маълумотига кўра, салкам икки миллион фуқаро ана шундай махфий ҳисобларига эга экан. Бундай пуллардан давлатга келадиган фойда йилига 20 дан 40 миллиард долларгача миқдорни ташкил қилиши мумкин.

"Мактабда қандай ўқиганимни сўраяпсизми?"

Аъло баҳо олиш муваффақият калити эканлигини таъкидлаганида оналар ҳақ эдилар. Бу — банкнинг пул тўла пўлат сандиғи очқичи дегани эмас. Маълумотларга қараганда, миллионерларнинг 59 фоизи коллеж ёки университетларни тугатишган, аммо уларнинг аксари бўлишмаган.

"Муваффақият калити деб нимани ҳисоблайсиз?" деган саволга миллионерлар биринчи ўринда кунт билан ишлашни, тегишли маълумотни, собитқадамликни ва атрофдагиларга ўзаро ҳурмат-этиборни тилга оладилар. Яна уларнинг такидлашича, машғулотларда олинган маълумот рисоладаги интизом каби аҳамият касб этмайди. Миллионерлар орасида коллеж ёки университетни қойилмақом тугатганлари ва илмий даража олганлари ҳам топилади, аммо миллионерга айланган ҳар қандай фан номзоди ҳам бекордан-бекорга сандирақлаб юрмайди.

"Феррари" ёқадими? Мен уни прокатга олган бўлардим"

Нима сабабдан кейинги мавсумда урфдан қоладиган Уегзасе сумкаларини 3000 долларга сотиб олиш шарт экан? Ваҳоланки, ушбу сумкачани 175 долларга бир ойлик ижара муддати билан олиш мумкин. Худди шунингдек, ижара баҳоси бор-йўғи 25 минг долларлик "Феррари" автоуловини 250 минг долларга харид қилишнинг ҳожати бормикан?

Бундай усул қанчалик оммалашган? Сўровнома таҳлилига кўра, 50 фоиз миллионер ҳашаматли молларни йил мобайнида ижарага олишни режалаштиради. Бундай рўйхатнинг энг юқорисида сумкалар, кейин автомобиллар, зеб-зийнатлар, соатлар ва санъат намуналари туради. Масалан, он-лайн компаниялари янги дизайнерлик жиҳозлари ва безакларни 15 доллар эвазига бир ҳафталик муддатда ижарага бериши мумкин.

"Бахтни пулга сотиб олиш мумкин"

Миллионерларнинг тахминан 70 фоизи пуллар уларга улкан бахт олиб келишини таъкидлашади. Ахир, мўл даромад турмуш тарзини янада юқорига кўтаради-да! Уларнинг назарида, одамзод, асосан, пул билан таъминланган бахтдан ҳузур-ҳаловат топади. Айнан шу боис айрим бой-бадавлат кишилар бошқаларга нисбатан кўпроқ соғ-саломат юрадилар (саломатлик ва бахт ҳам худди бойлик ва бахт каби бир-бирига узвий боғланган). Бадавлат одамлар ўзгаларга нисбатан кўпроқ жилмайиб, кулаётгандек ҳам туюлади. Уларнинг янада кўпроқ ҳурмат-иззатга сазовор бўлишлари ва тансиқ таом ейишларини айтмасаям бўлади.

"Сен худди ён қўшнинг каби бой бўлмоқчисан, мен эса худди Трамп каби бадавлат бўлиш ниятидаман"

Яна бир тадқиқот: миллионерларнинг тахминан қирқ фоизи пенсияга чиққач, даромадлари кескин камайиши ва вафотидан олдин пуллари қолмаслигидан қўрқишади. Умуман, уларда тўйиб қолиш, мириқиб ҳузур-ҳаловат топиш нуқтаси йўқ, шу боис ҳамиша, ҳамма вақт ўз даромадларини қўпайтиришни ўйлайдилар, яъни, юқорида тилга олинганидек, гўё, "пулларинг қанча қўп бўлса, сен шунча бахтиёрсан..."

МОЛИЯВИЙ БАРКАМОЛЛИК: 10 ТАМОЙИЛ

"ВалаМопНог"нинг тадқиқотига кўра, дунёда бадавлат кишилар сони қўпайса қўпаядики, камаймайди. Буни статистик маълумотлар ҳам тасдиқлайди. Хўш, бу яхшими-ёмон? Қонун-қоидага риой қилиб, барча талаб ва мезонларни тўла-тўқис адо этиб, ўзи ҳам фаровон яшашига нима етсин! Ҳар ҳолда миллионер бўлишни истамайдиганлар камдан-кам топилса керак. Бунинг сири эса оддий: ҳаммаси сизнинг миянгизда, муносабатларингизда, руҳиятингизда!..

Агар сиз миллионер бўлиши астойдил хоҳласангиз, бунинг уддасидан чиқасиз. Бунинг учун ўз ақл-идрокингни бошқаришни ўрганишингиз даркор. Миллионер бўлиш — ҳаммаси ақл-идрокингизда, миянгизда! Бойлик ҳақидаги қандайдир услублар, қурилмалар ва қоидалар, бу борада, камроқ аҳамият касб этади.

Оддий маълумотлар — активлар, биржа фондлари, пул оқими, бюджет ва шу кабиларни унутиш керак аслида. Ваҳоланки, айрим назариячилар, мутахассислар, брокерлар ва бошқа ҳоказо-ҳоказо экспертлар бунинг тескарисини уқтирмоқчи бўладилар. Сиз ўзингизнинг кайфиятингизни мослаштира олмас экансиз, буларнинг бирортаси ҳам фойда бермайди.

Қуйидаги китобларни мутолаа қилиш мумкин: "Миллионернинг ўйлари", "Лахзалик миллионер", "Автоматик миллионер", "Сизнинг миллионер қўшнингиз", "Кичик миллионерлардан бири" ва ҳоказо... Аммо факт фактligича қолади: ростдан ҳам ҳамма-ҳаммаси ақл-идрокингизда.

Эътиборингизга сизнинг миллионерга айланишингизга ёрдам бериши МУМКИН бўлган 10 та маслаҳатни келтириб ўтамиз:

1. Бойлик пулларда эмас.

Питер Линч шундай дейди: агар сиз иқтисодиётни ўрганиш учун йилига 15 дақиқа ажратсангиз, бу талаб қилинган вақтдан 10 дақиқа қўп демакдир. Рик Эделман ўзининг "Оддий одамлар, ноодатий бойлик" китоби устида

ишлаш жараёнида 5000 нафар миллионернинг ҳаёти ва фаолиятини ўрганиб, миллионерлар шахсий молиялари учун бир кунда ўртача олти дақиқа вақт аж- ратишларини билиб олди. Улар бундан кўра, бошқа қизиқарли иш билан банд бўлишади.

2. Ижобийликни кўра билиш.

"Ақл-идрокнинг ижобий руҳияти орқали муваффақият" китобида қуролли қучларнинг махсус ходими ўзининг 26 йиллик меҳнат тажрибасига таяниб шундай дейди: "Яшашнинг барча мезонлари бўйича таълим олган, бироқ барига салбий муносабатда бўлувчи йигитингиз бўлса ва яшаш ҳақида тушунчаси йўқ, бироқ барига ижобий қаровчи йигит ҳам бўлса, мен сизга кафолат бериб айтаманки, ана шу иккинчи йигит ўрмондан тип-тирик чиқади".

3. Бошқача ўйлаш.

Жорж Стэнли "Миллионернинг ўйлари"да шундай сўзларни битган эди: "Улар бошқалар каби ўйламайди- лар... Бу шунга арзийди".

Ўзгалардан фарқ қилиш бойликни барпо этади. Бу эса ишнинг бош мавзусини ташкил қилади: бошқаларга ўхшаманг, ўз йўлингизни топинг.

4. Ёмои кўрган ишингизни бажаришни бас қилинг.

Кўплаб одамлар пенсия илнжидида ўзлари ёмон кўрган

ишни адо этиб, сокин умидсизлик қўйнида яшайдилар. Маркус Бэкинхэм ўзининг "Сиз билишингиз керак бўлган оддий бир масала" номли китобида алоҳида таъкидлаганидек: ўзингиз ёмон кўрадиган ишни аниқланг ва уни бажаришга нуқта қўйинг.

5. Нимани севсангиз, ўшани адо этинг.

Аксарият кишилар айтган қуйидаги гапларни эшитган бўлсангиз керак: "Бахтингизни кузатиб боринг, ўзингизга ёққан ишни қилинг, ана шунда пуллар кела бошлайди".

Қуйидаги маслаҳатни ҳам ҳеч қачон ёдингиздан чиқарманг: "Агар сиз ижодга лиммо-лим одам бўлсангиз ва ўз қизиқишингизни танлай олсангиз, мислсиз зафар қозонишингиз мумкин. Дарҳақиқат, ўзлари севган, ўзлари қизиққан ишни амалга ошираётганлар — энг зўр миллионерлардир".

6. "Ҳақиқий Мен"ни топиш.

Аниқ мартаба-мавқе танланмаган ҳар қандай иш одамни толиқтиради. Сиз кўпроқ самара берадиган, унумли натижа олиб келадиган инсонсиз. Шундай экан, ҳақиқий "Мен"ингиз билан муносабатга киришинг. Инсоннинг ўзига хосликка алоқадор, шундай мавзудаги китобларни мутолаа қилинг.

7. "Мен" аталмиш ОАЖга сармоя қўйинг.

Корпорацияда ишлаш керакми?.. Ишбилармон, тадбиркор бўлинг. Ўзингизнинг бизнесингизни яратинг. Роберт Кийосакининг "Бой ота"сини ўқиб чиқинг.

8. Завқ-шавқ билан яшанг.

Нимагадир ишонинг. Ўз овозингизни эшита билинг. Бу нима?! Муҳаббатми, оилами, жаз, санъат, гольф, балиқ овими ёки? Нимаки бўлмасин, бу — Сиз! Ва бу бебаҳо! Жозеф Кэмпбелл ёзган эди: "Агар сиз ўз бахтингизнинг изидан борсангиз, пулларингиз бўладими ёки йўқми, ҳамиша, ҳамма вақт ўз бахтингизга сазовор бўласиз. Агар пулларингизнинг изидан борсангиз, сиз уларни йўқотишингиз ва ҳеч вақо олмаслигингиз мумкин".

9. Бир лаҳза билан яшанг.

Олтмиш ёшлар арафасидаги бир киши пенсия ҳақида эшитса, кула бошлайди. У ўзининг навбатдаги меҳнат таътили, янги чангилари ҳақида сўз юритади. Бу одам ўз аёли билан ажралган, "синиш"ни бошдан кечирган, саломатлигида муаммолар бор. Худди шунингдек, унинг ажойиб бизнеси, яхшигина уйи ва каттагина қарзи ҳам мавжуд. У таваккал иш қилади, бироқ бахтли-тахтли, саодатли. Кўпчиликнинг худди шундай дўсти бор, яъни бир лаҳза билан яшайдилар. Ана шундай яшашни ўрганинг.

10. Ўзгаринг!

Аксариятимиз ўз митти олашимиз ва келажагимизга мослашган бўламиз. Миллионернинг орзуси келажаги- ни кўриб, ўзиинг энг ажойиб дунёсини яратишдир. Улар ўзга кишиларга ёрдам қилишни ёқтирадилар. Ўз қобиғингиздан чиқиб ва танаффус қилиб, ҳаётнинг асл мазмунини топинг!

Миллионер бўлиш — ҳаммаси сизнинг ақл-идрокингизда! Агар сиз тўғри муносабатни йўлга қўйсангиз, агар сиз буни ҳис қилсангиз, агар ўзингизни миллионер деб ҳисобласангиз, сиз ўша ердасиз. Гулдасталар етказилган

— демак, пуллар ўз-ўзидан кела бошлайди...

18 ЁШДА БОШЛАНГАН БИЗНЕС

Хитойлик Ли Сяи унивеситетга ўқишга кириш ўрнига ўзининг ҳаваскорлик сайтини ривожланти- ришга муккасидан шўнғиган эди. Бунинг натижаси ўларок, орадан ўн йил ўтиб, Ли Сяннинг қўли остида 900 нафар ходим ишламоқда, унинг портали эса 1Т- технологияси бўйича мамлакатдаги энг йирик интер- нет ресурслар учлигига киради. Дарвоқе, бу ёш миллионернинг бойлиги 200 миллион юанга баҳоланган...

Майкл Делл Оелл Сотринг СогрогаЙоп марказига 19 ёшида асос солган эди, ўшанда у Техасс университетига таҳсил оларди. Билл Гейтс ҳам олий ўқув юртида эканлигида МсгозоЙга асос солган. Хитойлик Ли Сян айнан

улардан илҳомланиб, бўш вақтини ўзининг сеvimли машғулотиға бағишлаб, миллионер одамға айланди.

Шицзянчжуан (Хэбэй вилоятида) таваллуд топан Ли компьютерға анча эрта қизиқди. У ГГ-индустриясининг барча курсларига қатнаб, ихтисослаштирилган журналларни битта қолдирмай харид қиларди. 1999 йилда Ли Сян ўзининг интернет сайтини яратишға қарор қилди.

— Мен ўзим учун марокли иш билан шуғулланаман,

— деди у.

Ли Сян ота-онасига бир ойда 2000 юан пул ишлаб топишға ваъда берди, аслида эса 100.000 ишлаб топа бошлади. Реклама берувчилар уийиг сон-саноксиз ташриф буюрувчиларға эға сайтини кўздан қочиришликлари мумкин эмас эди.

Шундан сўнг ота-онаси болани ўз ҳолиға қўйишди. Ли Сян бизнесға жиддий киришди, профессионаллардан иборатўз жамоасини тузди, янги — rcror.sot. майдончасини рўйхатдан ўтказди. Ташриф буюрувчилар ва улар билан бирға ёш ишбилармоннинг даромадлари ҳам оша борди. Рекламадан кела, лган фойда йилиға икки баравар ошди.

2000 йилда Ли Сян Пекинға кўчиб ўтди. Орадан тўрт- беш йил ўтиб, унга ўз сайтини 100 млн. юанға сотишни таклиф қилишди. Ли Сяннинг ўрнида бошқа киши бўлганида, эҳтимол, сайтини сотиб юборарди. У эса бу таклифни рад этди.

— Ўз ҳаётим мазмунини қандай қилиб сотаман? — деди Ли хайрон бўлганларға жавобан.

Яна беш йил ўтиб, Ли Сяннинг ўзи 200 млн. юан сармоёға эға бўлди. Шу билан бирға ҳозирги кунда умумий аудиториянинг 20 фоизини ташкил этувчи шах- сий порталини сақлаб қолди.

— Бир йил ўтиб, бизни 50 фоиз аудитория ўқий бошлайди, ана ўшанда университетға кириб ўқиш ҳақида ўйлаб кўриш мумкин, — дея беғубор кулади Ли Сян.

БИР КУНДА 15 ДОЛЛАРДАН...

Биринчи иши унга кунига 15 доллардан пул олиб келарди, бугун эса бу ёш болакай салкам миллионер!..

Райан Росс ҳовлида 60 та товукдан иборат фермани ташкил қилган эди, уларнинг тухумини пуллаб, 15 доллардан даромад қила бошлади. Маҳсулотини эса одамлар гавжум жойда — черков ва ферма бозорида сотарди. Кейинроқ Райан ваколатини кенгайтириб, ўзидан катта ёшдагиларни

ишга ёллай бошлади. Унинг бригадаси соатига 20 доллардан пул олиб, мазкур ақчанинг 5 долларини Райан ўзига олиб қоларди.

Райаннинг айтишича, бошида кўпчилик унинг бизнесига ишонмаган, ахир "бурнини артмаган болакай" нинг муваффақиятига ким ҳам ишонч билдирарди, дейсиз! Фақат ота-онасигина Райанни қўллаб-қувватлади.

— Иш тартибимга айлантирган "80-10-10" қондаси- ни менга онам ўргатган, — дейди Райан. — Мен ўз даромадимни бизнесим равнақиға тикаман, 10 фоизини хайрияға, қолган 10 фоизини эса ўзим учун сарфлайман.

Ёш ишбилармоннинг айтишиға кўра, ҳар қандай бола ҳам бизнесда муваффақиятға эришиши мумкин, энг муҳими, "сен учун жуда оғир бўлган ишни амалға оширишда бошқаларни ёллаш керак бўлади".

Бугун Райан 10 ёшда. У мактабда таҳсил олади, тенг- қурлари билан бирға ўйнайди. Шу билан бирға Райан Росс ўз сармоясини кўчмас мулкларға тикади ва у сал- кам миллионер!

МАЙКЛ ЖЕКСОН. ҚУВОНЧЛАР ВА КЎЗЁШЛАР

Майкл Жозеф Жексон — поп-кўшиқчи, раққос, кўшиқлар муаллифи, поп мусиқа кироли, муҳтожларға саховатли инсон, тадбиркор, энг муваффақиятли мусиқачи, "Грэмми" мукофотининг бир неча карра сохиби, шунингдек, бошқа нуфузли мукофотлар совриндори эди. У икки марта Гиннесс рекордлар китобига киритилган. Дунё бўйлаб 750 миллионға яқин альбо- ми сотилган Майкл Жексон замонавий мусиқа, видеоклип, рақс ва мода ривожига улкан ҳисса қўшган эди.

Ота-онаси

50-йилларда Жозеф Жексон Индиана штатининг Гэри шаҳридаги пўлат қуйиш заводида оддий ишчи, аниқроғи, кранчи бўлиб ишлар эди. Мазкур ҳудуддиги қора танли ишчилар анча кам маош олишар, иш жойлари ҳам саломатлик учун хавфли эди. Бу эса мусиқа шайдоси бўлган Жозеф Жексонни безовта қилмас, у сабр-тоқат билан тақдир керакли имкониятлар тухфа этишини кутар эди.

Кэтрин Скруз эса Алабамада туғилган, у ердан Индианага кўчиб ўтгач, Жозеф билан танишган эди. Кэтрин ҳам бўлажак умр йўлдоши каби мусикага иштиёқманд, у қачонлардир вақти келиб, бирор гуруҳ таркибида чиқишни орзу қиларди. Бирок асаб тизимини фалаж қилувчи касаллик туфайли у бир умрга оксokka айланди.

Яқин танишувдан сўнг Жозеф ва Кэтрин турмуш қуришди. Бирин-кетин фарзанддар туғила бошлади: 1950 йилда Маурин (Ребби), бир йил ўтиб Зигмунд (Жеки), икки йилдан сўнг Ториано (Тито), 1954 йилда Жер-мейн, 1956 ва 1957 йилларда Ла Тойя ва Марлона дунёга келишди. 1958 йилнинг 29 августида Майкл, орадан уч йил ўтиб эса Рэнди туғилди. Йиллар йилларни қувлаб, орадан беш йилдан сўнг, беш нафар боладан иборат онлавий гуруҳ тузилди. Жексонлар уйида тўхтовсиз равишда қўшиқ ва мусика садолари янграйдиган бўлди.

Дастлаб Жозеф ўғли Майклни гуруҳга шунчаки қўшган эди, тез орада эса болакайнинг мусикада мислсиз иқтидори борлиги аён бўлди. Ёш истейдод соҳиби гуруҳни маҳаллий машҳурликдан жимий шартномалар сари олиб чиқди.

Оила бошлиғи Жозеф ўта қаттиққўл эди (Майкл ота- сидан кўрқсада, унинг интизомлилигини хурмат қилган). Жо ўғилларини жуда кўп калтаклаган. Ҳатто Майклни кичкиналигида, оёғидан даст кўтариб, орқасига роса урган. Бир куни кечкурун эса Жозеф кўркин- чли ниқоб таққан ҳолда дераза ошиб Майкл ухлаб ётган хонага кирган. Кейин ваҳима солиб, роса бакирган. Жозефнинг ўзи кейин айтишича, у ушбу хатти-ҳаракатини ўғилларига ухлашдан олдин деразани ёпиш кераклигини уқтириш учун қилган экан.

Мазкур воқеадан тўрт йил ўтиб, Майкл "ётоқдан ўғирлаб кетадиган" тунги босинқирашлардан азият чекканини айтиб ўтган эди. 2003 йилда эса Жозеф ВВС орқали Майклни болалигида калтаклаганига иқрор бўлди.

Майкл Жексон болалигидаги камситилишлар ҳақида биринчи бор 1993 йилда Опра Уинфрига берган интервьюсида сўзлаб берган. Яъни, у гўдаклигида ўзини ёлғиз ҳис қилиб, тез-тез йиғлаб турган. Яна бир интервьюсида эса Майклнинг болалигидаги жабр-ситамлар ҳақида сўралганида у юзини тўсиб, хўнграб юборган. Жексоннинг эслашича, ака-укалар мусикадан машғулот ўтказаётиб, ота қўлида камар ушлаганча курсида ўтирган. Агар улар ниманидир ногўғри бажаришса, жуда қаттиқ жазоланарди.

Бўлажак юлдуз мактабдаги концерт тадбирларида чиқиш қилганида беш ёшда эди. "Жексонлар-5" гуруҳи ўзига хос дастурга эга бўлиб, обрўси оша борди. Кейинроқ Майкл бэк-вокалчи ва раққос сифатида камоён бўлди. Саккиз ёшидан эса у ва акаси Жермейн асосий вокалчиларга айланишди. 1966 йилдан 1968 йилгача мазкур гуруҳнинг Ўрта Ғарб ҳудудлари бўйлаб

гастроли фаол кечди. Ака-укалар, асосан, "қора" клубларда чиқиш қилишарди. Хиёл ўтмай, улар ўз хитлари билан маҳаллий истеъдодлар танловида ғолибликни қўлга киритишди. "Жексон-5" хитга айланган олтита сингл чиқарди. 70-йилларда мазкур гуруҳ хитлар яратиш бўйича бетакрор машинага айланди Хуллас, "Жексонлар" умуммиллий даражага етди. Айни ўша, 1970 йилда уларнинг тўртга сингли "ВЛШоагй Нол ("Қайноқ эълонлар тахтачаси")-100" чартининг юқори поғоналаридан жой олди. Майкл кўзга яққол ташланар, асосий якка ижролар уники бўларди. У ўз кумирлари бўлмиш Жеймс Браун, Жеки Уилсон ва бошқаларга таклид қилиб, сахнадаги хатти-ҳаракати ва бетакрор ракси билан омма диққат-эътиборини тобора жалб қиларди.

Якка чиқишлар дебочаси 1973 йилдан бошлаб оилавий лойиҳа муваффақиятига путур ета бошлади. Овоз ёзиш студияси гуруҳнинг молиявий имкониятларини чеклаб қўйди. 1976 йилда Жексонлар бошқа фирма билан шартнома тузишди, бунинг натижасида гуруҳ номини ўзгартиришга тўғри келди. Жексонлар мамлакат бўйлаб сафарда бўлиб, яна 6 та альбом чиқаришди. Майклнинг ўзи эса бу орада тўртта яккахон альбомини чиқаришга улгурди. Унинг биринчи композицияси хит-парадда, 4-поғонани эгаллаганида мусика осмонидан янги суперюлдуз бўй кўрсини тугаётгани аён бўлди. Ушбу ижод намуналаридан, ўзининг сеvimли каламушига бағишлаб қуйланган "Ben" ("Бен") кўшиғи машҳур эди.

1978 йилда Майкл Дайана Росс билан "Оз мамлакатадаги ажойиб сеҳргар" мюзиклида суратга тушди. Фильм муваффақиятқозонмаган бўлса-да, Жексоннинг афсонавий продюсер Куинси Жонсон билан танишуви унинг келажак сари муҳим қадам ташлашига яқиндан ёрдам берди. Жонсон Жексоннинг энг машҳур альбомларига продюсерлик қилди. Мазкур альбомларнинг биринчиси "ОИ Ше Ша11" ("Девордан нарида") 1979 йилда чикди. Танқидчилар альбомни катта шавқ билан кутиб олишди. Ундаги соул ва рок услуби уйғунлиги алоҳида тилга олинди. Энг ашаддий танқидчи Дэвид Марш ҳам "ОГС "га юқори баҳо бериб, уни замонавий му- сиканинг дурдонаси деб атади. "Эопч стор "ТИ Уои Сел Епоид" ("Сезамни тўхтатманг, сизнинг оладиганингиз етарли") диско-хити эса чарт чўққисини забт этди. Сокин композиция бўлмиш "Black friend" ("Қоя ҳам- рохингиз") янада муваффақият қозонди. Альбомнинг ўзи эса 20 миллиондан зиёд нусхада сотилиб кетди. Мусикий шарҳловчилар "Ой Ше Ша11"ни хозиргача диско мусикаси замонидаги энг юксак альбом ҳисоблайдилар.

Артист ўзидан ўзиб кетиши эҳтимолдан узоқ, аммо Майкл Жексон 1982йилда "TRILLER" ("Триллер") альбомини чиқариб, шундай қилиш мумкинлигини намоён этди. Мазкур альбом қарийб 40 миллион нусхада со- тилди. Жонсон билан ҳамкорлик Майклга 8 та "Грэмми" мукофотини туҳфа этди. Ушбу қайноқ ўнликдан унинг 1982 йилда Пол Маккартни билан

куйлаган дуэти ҳам жой олган эди. Жексон мазкур альбом доврўғини видеоклиплари ёрдамида таъминлаб турди. Ўшанда эндигина ташкил этилган МТУ тармоғи клипларни доимий тарзда намойиш этди. "ВПНе Леан" ("Билли Жон"), "Ва! И" ("Уни чилпарчин қилинг") ва "ТьгШег" мусикий композициялари нафақат томошабинлар меҳрини забт этди, балки ўтакетган "бадхоҳ"лар Фред Эстейра ва Гина Келлининг ҳам мактовига сазовор бўлди. Жексоннинг шуҳрати 1984 йил ёзида акалари билан "Ғалабалар саёҳати"да биргаликда чиқиш қилганида янада авж чўққисига чиқди.

Майкл Жексон ўттиз йил мобайнида ақлни шоширувчи ижодий ва тижорий юксакликка — альбомлар сотуви тарихидаги энг муваффақиятли натижага эришди. Видеоклиплари барча телеканалларда намойиш этилиб, у мусиқа даҳоси даражасида умумэътирофига сазовор бўлди. Майкл Жексон шу тарзда миллионлаб мусиқа шинвандаларига қувонч бахш этди. Бироқ, афсуски, кўпгина муносабатларда поп-мусиқа кироли ўз муваффақиятининг қурбонига ҳам айланди. Майкл Жексоннинг нафақат ижоди, балки шахсий ҳаёти ҳам омма эътиборини жалб этган эди. Витилиго хасталиги ва поп юлдузи терисининг ёрқин тус олгани, пластик операциялар, суд жараёнлари, ҳамма-ҳаммаси матбуот саҳифаларидан тушмай қолди.

"Судга чакирилади..."

Унинг кейинги альбомлари "Ваё" ("Ёмон", 1987) ва "Оапдегоиз" ("Хавфли", 1991) миллион-миллион нусхаларда сотилиб, хит-парад бошида турган бўлса-да, Жексон билан боғлиқ таърифу тавсифлар пасая бошлаган эди. Томошабинлар қизиқиши тўлқини у "Оапдегоиз" альбомидаги "Власк апс! ШЪие" ("Қора-оқ") композициясига клип ишламоқчилигини эълон қилганида қайтди. Бу ҳақда матбуотда роса ёзилди, омма интиқлик билан кута бошлади. Бироқ алал-оқибат сўнгги лавҳаларда Жексоннинг қутурган кўйи болға билан машинани чилпарчин қилиши томошабиннинг кўнглини яна совитиб юборди. Пластик операциялар ва косметик даволанишлардан кейинги " ("Сиз оқмисиз, қорамисиз, аҳамияти йўқ") лирик композицияси эса шунчаки истехзо туғдирди. Томошабинлар иштиёқи унинг фақат ташқи қиёфасига қараб ўзгаргани йўқ. Омма Майклнинг кечирса бўладиган ғалати ташқи қиёфасини қабул қилган бўлса-да, бироқ артистнинг хулқ-атвори, яъни тантик-лиги (уйида тобут сақлаши ёхуд Элизабет Тейлор шарафига ибодатхона барпо этгани) ва ажабтовур иштиёқлари (уни фақат болалар даврасида кўриш мумкин эди) юз-хотир қилинмайдиган даражадаги гап-сўзларга сабаб бўлди.

1993 йилда Жексон, юқорида айтилганидек, Опра Уинфрига муфассал интервью берди. Кўпсонли томошабинлар олдида кўшиқчи ташқи киёфасини ўзгартир- гани (тери тўқималарида пигмент ҳосил бўлиши билан боғлиқ нуксонлар ва фақат "иккита пластик операция"), шахсий ҳаёти (у Брук Шилдснни ўз севгилиси деб атади) ва ўзининг Лос-Анжелес истироҳат боғи атрофидаги Неверланд ранчосида эртақмонанд яшаши (Питер Пэн ҳаёти билан солиштирди) ҳақида гапириб берди. Интервью Жексон ҳаётининг айрим саҳифаларини очган эди. 1993 йилнинг охирида эса яна омма диққат-эъти- бори унга қаратилди. Жексонга қарши даъво қўзғаган ўн уч ёшли ўсмир қўшиқчини судга берди: Жексон уни таҳқирлаган эмиш! Болаларга бўлган муносабатидан ҳамиша фахрланиб келган Майкл бу айбловни кес- кин рад этди ва турнесини тўхтатишга мажбур бўлди. Мазкур айблов унинг ҳамкорларига ҳам таъсир қилди: Жексон "Per51" фирмаси реклама шартномасидан жудо бўлди. Унинг обрў-эътиборига катта талафот етган эди. Жексон даъвогар боланинг оиласи билан 20 миллион долларлик битим тузиб келишгачгина иш ёпилди.

Унинг ҳаётидаги драматик бурилиш 1994 йил май ойида — Доминикан Республикасида машҳур ва марҳум кўшиқчи Элвис Преслининг қизи Лайза Мария Пресли билан никоҳдан ўтгач, юз берди. Айримлар бу кадамда обрў-эътиборни ямаб-ясқашни кўришган бўлса, бошқалар эса мазкур иттифоқ орқали гўзал оила қурилганини эътироф этишди. Кўп ўтмай Жексон «H1510гу» ("Тарих", 1995) номли қўшалок альбомини чиқарди. Ундан янги ижод намуналари билан бирга эски композициялар ҳам жой олган эди. Шу боис альбом турли-туман фикрларга сабаб бўлди: тингловчилар эски ва янги кўшиқлардаги ўзаро мутаносибликни излашарди. Жексонга хос мезонларга кўра, альбом юқори ўнликка чиққан бўлса-да, яхши сотилмади. Жексон ва Мария Пресли ABC каналига интервью беришганида никоҳ-

лари ҳақиқий эканлиги ва бир-бирларини яхши кўришларини зўр бериб уқтирардилар. Қарангки, жўшқин муҳаббат четга сурилди: уларнинг иттифоқи 18 ойга дош берди, холос.

Жексоннинг қартасига яна бир уйланиш тушди. 1996 йилнинг ноябрида поп юлдузи қаллиғи Дебора Роу (тери касаллиги шифокорининг ёрдамчиси) ун- дан фарзанд кутаётганини эълон қилди. Яна миш-мишлар оралади. Мазкур жуфтлик эса Жексоннинг гўё Деборадан фарзанд кутаётгани учун тоқат қила олмаётгани билан боғлиқ овозаларни рад қиларди. Бунинг исботи ўлароқ, улар тезда турмуш қуришди. Никоҳ маросими Австралияда бўлиб ўтди. Орадан уч ойдан сўнг, Роу жажжи Принс Майклни дунёга келтирди. 1998 йилда эса оилада қизалоқ Пэрис-Майкл Кэтрин Жексон туғилди. Орадан бир йил ўтиб, Майкл ва Дебора ажрашдилар.

2004 йилнинг 16 ноябрида Майкл Жексон 57 та трек ва эски қўшиқларидан иборат 5 та дисклар тўпламини чиқарди. Мазкур тўпламдан 1969 йилдан 2004 йилгача бўлган оралиқдаги қўшиқлар ва шу чокқача намойиш этилмаган — 1992 йилдаги концерт акс этувчи (VТ) жой олган эди. 2008 йилнинг ёзида Sony BMS компанияси дунё миқёсидаги акция ўтказиб, унда 20 га яқин мамлакат аҳли Майкл Жексоннинг сеvimли қўшиқларига овоз берди. Орадан бир йил ўтиб...

"Шу билан тамом"

2009 йилнинг 5 мартида Майкл Жексон энг охирги матбуот анжуманини ўтказди. У сахнага қайтганини айтиб (салкам ўн йилдан буён концерт бермаган эди), Лондонда бутунжаҳон турнесини ўтказишини эълон қилди.

— Ҳаммангизга раҳмат... Шу билан тамом. Мен Лондондаги чиқишим энг охиргиси эканлигини айтмоқчиман, холос. "Шу билан тамом" деганим, ҳақиқатдан ҳам тамом. Мен мухлисларим тинглашни хоҳлаган қўшиқларни куйлайман. Ҳа, шу билан энди тамом, бу менинг сахнадаги энг сўнгги чиқишим... Июлда учрашамиз ва... мен сизларни яхши кўраман! Ростдан ҳам яхши кўраман, чин дилдан — сизлар буни билишингиз керак! Шу билан тамом, — деди поп кироли сўзларини яна таъкидлаб.

"ТЫ1з II Тоиг" ("Бу, бу — саёҳат") номли мазкур концерт 2009 йилнинг 13 июлида бошланиб, 2010 йил 6 мартда тугаши керак эди. Ўшанда 20 минг томошабин жой оладиган "ТЪе 02 агепа" стадионида 10 та концерт ўтказилиши назарда тутилган эди.

Поп арзандасининг хайрлашув турнесини буюк фи-рибгарлик деб атаган мухлислар ҳам бўлди.

Аслида Жексонга концертлар қарзларидан қутулиш учун керак эди.

Концертга тайёргарлик жараёнида, ўлимидан икки кун олдин Майкл 20 йил аввалгидек рақсга тушди. Овозини йўқотган, деган мишмишларга қарама-қарши ўларок, у машқ пайтида фонограммасиз куйлади. Мухлислар интернет орқали бир дақиқа ичида дастлабки чипталарни сотиб олишгач, концерт ташкилотчиларининг иштаҳаси очилиб кетди. Улар Майклни 50 та концерт ўтказишга қўндиришди. Ташкилотчилар концертнинг бекор қилинишидан қўчишмас, ушбу шоу суғурталанган эди.

— Майкл, унутма, сен элликта концертни уда,алай олмайсан, — деди қўшиқчига онаси. — Юрагинг дош беролмайди.

— Мен сахнада шу чокқача ўлган ҳеч бир артистга ўхша-маган тарзда жон бермоқчи-ман, — дея яқинларини доvdиратиб қўйди поп кироли.

Ўлим унинг орзусидан олдинроқ келди.

Майкл сўнгги кунни оиласи даврасида ўтказган. Жексоннинг шифокори айтишича, қўшиқчининг ёнида 12 ёшли ўғли бўлган. Отаси Принснинг кўз ўнгида жон берган. Принс унинг акашак бўлаётганини кўриб, ҳазиллашяпти, деб ўйлаган, шу тариқа Жексон тинчиб қолган. Бир умрга. Уйга келган шифокорлар уни ҳаётга қайтара олишмади.

Ўшанда 2009 йилнинг 25 июни эди. Майкл Жексон кўплаб миқдорда дори-дармон истеъмол қилгани туфайли ҳаётдан кўз юмганди. Қарангки, унинг ўлими ўтмишдаги доврўғини бор бўйи билан қайтариб, меросхўрларни эса 500 миллион долларлик қарздан халос этди. Яъни, бутун дунё поп киролининг ўлими ҳақида эшитгач, унинг сингллари ва альбомлари хит-парадларнинг биринчи поғонасига чикди. Мархум Жексон компакт-дисклари ҳамиша кўркам Мадонна ва серғавго Бритни Спирс дисклари билан бир қаторда сотила бошланди. Мухлислар поп киролининг ўлимидан қанчалик кўзёши тўксаларда, бироқ қўшиқчини ҳаётга қайтариб бўлмас эди.

Майкл Жексон ўз ҳаёти мобайнида қўл урган энг фойдали шартнома Sony/ATU овоз ёзиш компанияси акциялари назорат пакетини сотиб олгани бўлган. У каттагина қарзга ботганида ана шу акцияларнинг бир қисмини гаровга қўйган эди. Жексон ҳар йили муаллифлик ҳуқуқидан фойдаланиб, 33 миллион доллар пул оларди. У ўз хитларининг муаллифлик ҳуқуқидан 85 миллион доллар пул ишлаган. Поп киролининг медиа архиви 20 миллион долларга баҳоланди. Қўшиқчининг банкдаги пули 668.215 доллар, ота-онасининг уйи 73 миллион, студия жиҳозлари 1 миллион, антиквариат, автомобиллар ва бошқа қимматбаҳо ашёлар 20 миллион долларга баҳоланган.

Майкл Жексон, шунингдек, икки юз қўшиқдан иборат альбом ёзган бўлиб, ўлимидан кейин чиқаришларини васият қилган эди. Мазкур альбомга эгалик ҳуқуқи фақат фарзандларига тегишли эди. Майклнинг 2002 йил- да ёзиб қолдирган васиятномасида эса унинг барча мол-мулки онаси ва фарзандларига берилиши лозимлиги қайд этилган. Хайрия фондларига ажратилган улуш ҳам бор. Дарвоқе, фарзандларига васийлик қилиш онаси ва онасига юклатилган эди.

Мархумнинг жасадини ёриб кўриш шуни кўрсатди- ки, Жексон кўп марталик пластик операцияларни бошидан ўтказган, анорексия ҳасталигидан азият чеккан ва у... мутлақо кал бўлган.

— 178 см.ли бўйи билан Майкл 51 кг тош босган, у мудом оч юрган, бир кунда бир марта овқатланган.

Ошқозонида зиғирча озуқа йўқ, фақат дори-дармон бўлган.

— танасида пластик операциялар асорати сифатида кўплаб чандиқлар мавжуд. Жексон энг камида 13 марта жарроҳ тиғи остида бўлгани ойдинлашди!

— унинг сони, елкалари, қўлларида томирга дори юборишдан ҳосил бўлган излар бор эди. Жексонни бир кунда уч марталаб укол қилишган.

— охириги йилларда у ясама сочда юрган. Бу ҳам кимё терапияси туфайли — қўшиқчи ярим йил муқаддас тери саратони билан касалланган экан.

— Жексоннинг бир нечта қовурғаси синган эди — бу жонлантириш бўлимидаги уринишлар туфайли рўй бергани эҳтимолдан холи эмас. Болдирида, тиззалари ва орқасида кўкарган жойлар мавжуд эди.

Касалликлар тарихи

Аслида Жексоннинг саломатлиги билан боғлиқ нуқ- сонлар унинг ёшлигида бошланган.

26 ёшида. Реклама лавҳаларини сурагга олиш чоғида Майкл кучли эҳтиётсизлик туфайли куйишни бошдан кечирди. Шифокорларнинг айтишича, у ўша пайтдан эътиборан оғрикни қолдирувчи дориларни истеъмол қила бошлаган.

28 ёшида. Майклда тери сили борлиги аниқланди. Тўқималар ўзини йўқ қила бошлади. Шифокорлар касалликни вақтинча заифлантирдилар, бироқ бу хаста- ликни охиригача даволаб бўлмасди.

32 ёшида. Жексон кўксига оғрик билан шифохонага ётқизилди. У умумий курсни ўтади.

35 ёшида. Жексоннинг шахсий шифокори унда тери касаллиги — витилиго мавжудлигини эътироф этди. Бир неча йиллар аввал унинг терисида ёрқин доғлар пайдо бўлган эди. Айнан ана шу губорлар мусиқа киро- лининг қора танлидан оқ танли инсонга "айланиши"- га сабаб бўлди. Мазкур хасталик унга катта бувисидан ўтган эди.

41 ёшида. Жанубий Кореядаги хайрия концертларидан бирида улкан тепаликдан йиқилиб, умуртқасига шикаст етди. Кучли оғрикларга қарамай, ушбу жаро- хатларни даволаш юзасидан ҳеч ким жиддий иш олиб бормади.

47 ёшида. Майкл суд мажлисига докадан қилинган боғичда келган. Ушбу никоб ортида яроксиз ҳолга келаётган бурни ва пластик услубда торттирилган лаблари яширилган эди.

49 ёшида. Қўшиқчининг биографи Ян Хальперин шундай деган: "Жексоннинг чап кўзи деярли кўрмапти. Боз устига ошқозон остида жиддий қон кетиши жараёни юз бермоқда, бу эса қўшиқчини ўлимга дучор қилиши мумкин!"

Мазкур касалликнинг келиб чиқиш сабаби альфа- - антитрипсин танқислиги — организм тўқималари шикастланишига дучор қилувчи оғир генетик хасталик билан боғлиқ эди.

Таққослаш учун: болаликдаги ва машхурликдаги даври

(Kitob mualliflik huquqiga ega bo'lgani bois, uning to'liq hajmda kitob do'konlaridan xarid qilishingiz mumkin)